

**STUDIU ISTORIC
CASA IOAN MIHALYI DE APȘA- SIGHETU MARMAȚIEI**

AUGUST-NOIEMBRIE 2017

DATE DE IDENTIFICARE A MONUMENTULUI

AMPLASAMENT: : Sighetu Marmăției, str. Dr. Ioan Mihalyi de Apșa nr. 17,
jud. Maramureș

BENEFICIAR: : MUZEUL MARAMUREȘULUI, Sighetu Marmăției

LISTA DE SEMNĂTURI

AUTOR: : arh. Ina-Gabriela Funețan

COORDONATOR: : arh. Mitru Ildiko, expert atestat MCPN 102E

CUPRINS:

1. OBIECTUL STUDIULUI	pag. 3
2. CONTEXT-FAMILIA MIHALYI DE APȘA	pag. 3
2.1. scurtă istorie a familiei	pag. 3
2.2. Ioan Mihalyi de Apșa- biografie	pag. 5
2.3. urmașii lui Ioan Mihalyi de Apșa	pag. 6
3. CASA IOAN MIHALYI DE APȘA DIN SIGHET	pag. 7
3.1. Casa Ioan Mihalyi de Apșa- istoric și evoluție constructivă	pag. 7
3.2. Casa Ioan Mihalyi de Apșa- stare actuală	pag. 33
3.3. Grădina casei Ioan Mihalyi de Apșa	pag. 37
3.4. Bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa	pag. 39
4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	pag. 41
5. SURSE DOCUMENTARE	pag. 43

1. OBIECTUL STUDIULUI

Prin prezentul studiu se analizează evoluția istorică a Casei Ioan Mihalyi de Apșa din Sighetu Marmăției/ Maramureș, în cadrul studiilor și expertizelor prevăzute pentru lucrările de reabilitare a clădirii.

Clădirea este inclusă pe Lista Monumentelor Istorice 2015 cu codul MM-IV-m-A-04835 și face parte din Ansamblul Urban "Centrul Istoric al orașului Sighetu Marmăției", notat pe LMI 2015 cu codul: MM-II-a-A-04666.

2. CONTEXT- FAMILIA MIHALYI DE APȘA

2.1. Scurtă istorie a familiei

Veche familie românească originară din Apșa de Jos (aflată azi în Ucraina), familia Mihalyi deține diplomă nobiliară încă de la 1407, din timpul lui Sigismund de Luxemburg (*foto 1, 2*). Familie de nobili cu principii morale înalte, educație și avere, familia Mihalyi s-a situat mai mereu în elita societății, membrii săi fiind preoți, militari, înalți funcționari, reprezentanți politici.

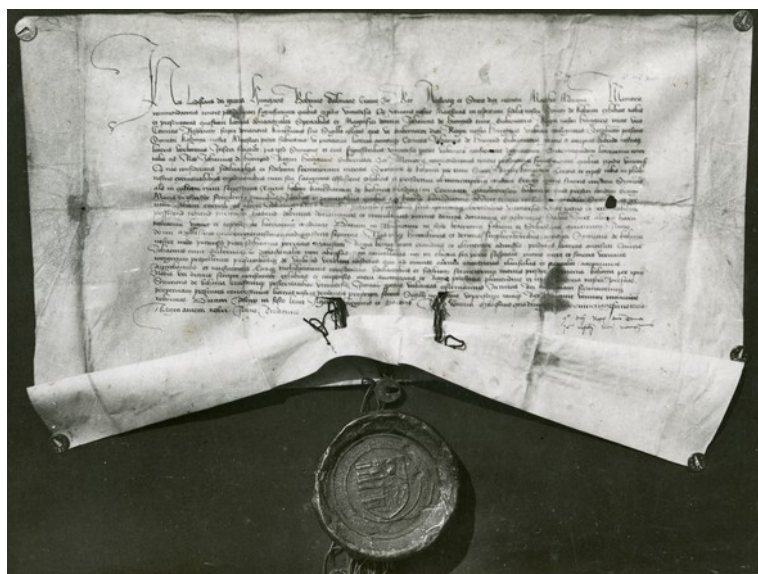

foto 1- diploma nobiliară a familiei Mihalyi de Apșa

foto 2- blazonul familiei Mihalyi de Apșa

Dintre membrii importanți ai familiei îi amintim pe Ionaș Blaga Mihalyi de Apșa, membru în deputația nobililor de la Pozsony, decedat în 1769; pe fiul său, Mihail Mihalyi de Apșa, vice-arhidiacon al Districtului Vișeu de Sus (decedat în 1816); pe fiul acestuia, Ioan Mihalyi de Apșa (1783-1860), protopop al Districtului Vișeu de Sus și asesor la tabla judiciară a Maramureșului și, mai ales, pe fiul acestuia din urmă, Gavrilă Mihalyi de Apșa zis și "cel Bătrân" (1807-1875).

Gavrilă Mihalyi de Apșa (*foto 3*) a absolvit în 1830 studii de Drept la Pozsony, după care a ocupat funcții de jurisconsult, pretor și primpretor până în 1843. În 1843 este ales deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar în 1845 este numit vicecomite. În 1848-1849 ocupă cea mai înaltă funcție din comitat- Comite Suprem al Comitatului Maramureș. Condamnat la moarte pentru implicarea sa în Revoluția de la 1848, el este grațiat de Francisc Iosif I. În 1861 este ales din nou deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar în 1862 este numit Septemvir Regesc la Buda; în 1869 este numit Jude Regesc la Curtea Regală a Ungariei, funcție pe care o ocupă până la moartea sa în 1875.

Acest formidabil personaj se căsătorește cu Iuliana Man de Șieu din familia nobiliară Man de Șieu care se trage direct din neamul Voievodului Ioan de Maramureș; împreună au unsprezece copii: Ileana, Iuliu, Petru, Eleonora, Victor, Ladislau, Ioan, Caterina, Găvrilă (cel Tânăr), Iosif, Maria.

Gavrilă Mihalyi de Apșa
(1807-1875)

foto 3- Gavrilă Mihalyi de Apșa cel Bătrân

Fiul său Ioan este cărturarul Ioan Mihalyi de Apșa a cărui casă din Sighet face obiectul studiului de față. După cum se poate observa, șirul de nobili Mihalyi de mai sus este chiar ascendența lui Ioan Mihalyi de Apșa, fiind vorba chiar de către tatăl, bunicul, străbunicul și stră-străbunicul lui; mai mult decât atât, iată că Ioan Mihalyi de Apșa nu a fost nobil doar prin descendența din puternica familie Mihalyi, ci și pe linie maternă, prin descendența directă din Ioan Voievod de Maramureș pe linia familiei Man de Șieu. Întreg arborele genealogic este atestat printr-un act notarial emis în 1935 la solicitarea Iustinei Aurora Mihalyi (căsătorită Rink), una din cele opt fiice ai lui Ioan Mihalyi de Apșa, act prin care i se certifică acesteia apartenența la familia nobilă Mihalyi de Apșa.

Dintre copiii lui Găvrilă Mihalyi de Apșa cel Bătrân, cinci se înscriu în tradiția familiei de a influența societatea prin activitatea lor publică:

- **Petru Mihalyi** ocupă peste 40 de ani funcția de deputat în Dieta de la Budapesta ca reprezentant al românilor și este președinte al Societății ASTRA timp de peste 20 de ani.

- **Iuliu Mihalyi** este ofițer de cavalerie, comandant al Gărzii Imperiale la Curtea de la Viena. Din 1867 datează un act notarial prin care i se certifică lui Iuliu Mihalyi, locotenent în Regimentul II Husari, originea nobilă ca urmaș legitim al lui Găvrilă Mihalyi și strănepot al lui Ionaș Mihalyi, nemeș birău din Apșa de Mijloc.

- **Găvrilă Mihalyi cel Tânăr** studiază Dreptul la Budapesta și Viena, devenind secretar de tribunal și secretar al Societății ASTRA în 1878, precum și președinte al Societății "Petru Maior". Din păcate, Găvrilă cel tânăr moare tragic la doar 28 de ani, când traseul său profesional promitea un viitor politician și om de cultură al românilor din Maramureș.

- **Victor Mihalyi** (foto 4) studiază teologia la Oradea și Cașovia, apoi filosofie și teologie la Roma. A fost hirotonit preot greco-catolic la Roma, după care s-a întors în Transilvania ca profesor la Seminarul din Gherla. Transferat la Blaj, devine secretar al mitropolitului Ioan Vancea, calitate în care participă la Conciliul Papal de la Vatican. Ulterior este hirotonit episcop de Lugoj. În 1893 este ales mitropolit greco-catolic al Transilvaniei, după decesul lui Ioan Vancea; alegerea sa este confirmată de Francisc Iosif I, iar Victor Mihalyi este înscăunat ca mitropolit în 1894 de către Papa Leon al XIII-lea.

Victor Mihalyi a activat pentru drepturile naționale a românilor ardeleni, aflându-se printre liderii Mișcării Memorandiste; totodată, a fost un cărturar cu vederi largi și cu vastă cultură; a fost Membru de Onoare al Academiei Române, membru ASTRA și membru al Societății Române de Geografie. Luptător pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat, Victor Mihalyi de Apșa decedează pe 21 ianuarie 1918 fără a apuca să-și trăiască visul de a vedea Unirea împlinită.

foto 4- Mitropolitul Unit al Transilvaniei, Victor Mihalyi de Apșa

- **Ioan Mihalyi** (foto 5) este autorul Diplomelor Maramureșene a cărui biografie o vom detalia în subcapitolul următor.

foto 5- Ioan Mihalyi de Apșa

2.2. Ioan Mihalyi de Apșa- biografie¹

S-a născut la Ieud pe 22 februarie 1844. Și-a început studiile la Sighet și le-a continuat la Ungvar, Cașovia și Budapesta. Interesat de științele umaniste, a studiat limba română și limbile germană, maghiară, franceză, italiană și ucraineană, precum și limbile clasice- latina, greaca și slava veche. Totodată, a studiat istorie, arheologie, numismatică și paleografie. Pasionat de istorie, face o profesie de credință din a studia prezența românilor în arhivele maghiare, fapt care va duce în cele din urmă la "dezgroparea" și publicarea celebrelor sale Diplome Maramureșene.

Este unul din cei mai activi membri în Societatea ASTRA, având convingerea că emanciparea națională a românilor nu poate avea loc decât prin educație și cultură; convingerile sale despre necesitatea educației sunt rezumate într-o cuvântare ținută la deschiderea Convictului Român "Sf. Vasile" (1886): *"trebuie să fim triști de cele ce vedem la poporul nostru, căci pe toate târâmurile suntem rămași în urma altor popoare; deoarece poporul nostru se ferește de comerț și de industrie. Menirea năzuieților noastre este cultura poporului nostru. Deci între hotarele comitatului am dori să se lățească cultura, care ca un soare luminător, deșteaptă la viață orice ființă amorțită, dăruind poporului libertate, avere și tărie"*.

Activitatea sa prodigioasă în cercetarea istorică s-a concretizat în lucrările (rămase în manuscris) *"Pământul Maramureșului în timpul preistoriei"*, *"Maramureșul preistoric. Trecutul Maramureșului în epoca preistorică"*, *"Istoricul localității Giulești. 1347-1368"*, dar lucrarea sa de căpătâi și cea care i-a adus consacrarea este celebra sa *"Istoria Comitatului Maramureș, tomul I- Diplome maramureșene din secolul XIV și XV"* publicată în 1900. Pentru această formidabilă operă a fost distins cu Premiul "Năsturel Herescu" al Academiei Române în 1902, după ce în 1901 fusese distins cu Premiul Academiei Române pentru întreaga activitate și fusese invitat să devină membru al Academiei Române.

O activitate neobosită depune Ioan Mihalyi și în Societatea ASTRA, precum și în Societatea de lectură a românilor din Maramureș "Dragoșiana", ale cărei întâlniri se desfășurau în locuința sa.

Nu vom putea reda aici toate informațiile despre deosebita strădanie a lui Ioan Mihalyi de Apșa pentru emanciparea prin cultură a românilor maramureșeni; biografia sa a făcut deja obiectul multor studii și analize, astfel încât ne vom rezuma la a constata că Ioan Mihalyi a fost unul dintre acei oameni care și-au pus amprenta asupra epocii lor.

Credem că cel mai bine este să-l lăsăm pe Ioan Mihalyi de Apșa să se descrie el însuși, reproducând aici autobiografia sa:

"Subscrisul m-am născut în Comitatul Maramureș, comuna Ieud, în anul 1844, februarie 22 din părinții Găvrilă Mihalyi și Iuliana Man.

¹ extras din articolul "Casa Mihalyi de Apșa în Pantheonul neamului românesc"- autori Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș, Gheorghe Todinca- pe care Muzeul Maramureșului ni l-a pus la dispoziție în vederea elaborării acestui studiu

Tatăl meu era Vicecomite, apoi în anul 1849, comite suprem în Maramureș, a decedat ca judecător la Curia regească în anul 1875.

Studiile mele gimnaziale, le-am făcut în Sighetul Marmăției, unde am absolvit cele 4 clase inferioare, iar cele superioare în gimnaziul din Ungvar, Kașovia și Budapesta, unde am depus examenul de maturitate în anul 1862.

Patru ani am studiat în universitatea din Budapesta la facultatea juridică și în anul 1866, am depus examenele necesare. În anul 1869, am fost promovat la gradul de „Doctor în drepturi”, tot în acest an am depus și censura de avocat.

În universitate, în afară de orele [...] am luat cursuri de limba și literatura române, pentru care în anii aceia s-a ridicat o catedră deosebită, bine venită mie, care am frecventat numai gimnazii de limba maghiară și germană.

Tot atunci, în anul 1869, am luat la universitate ore private din Arheologie, Numismatică și Paleografie și alte studii, asemenea ale istorie.

Stabilindu-mă ca atare aici, în sediul Maramureșului, în anul 1872, am fost ales prin Reprezentanta Comitatului, de juristconsult municipal, care oficiu îl îndeplinesc și azi, fiind reales de șapte ori în intervalul de șase ani.

Pe lângă lucrările mele oficiale am conlucrat la: Reînființarea și ridicarea bisericii greco-catolice române din Sighet, fiind cea mai veche, la înființarea diecesei în Gherla, adjudecată la diecesia Muncaciului.

Am luat parte activă în: Consolidarea Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș, ca, casier, timp mai bine de trei decenii.

În anul 1900, am publicat colecțiunea de „Diplome Maramureșene din veacul XIV-XV, pentru care am avut onoarea de a fi premiat cu premiul „Năsturaș - Herescu” și ales în anul 1901 de „Membru Corespondent al Academiei Române”.

Afară de cărți și manuscrite, am colecțiune de antichități, mai ales preistorice și de numismatică, mai ales din secolele I-III, obiecte mai toate aflate în Maramureș.

Vorbesc în limba română, maghiară, germană și pricep în limbile latină, franceză, italiană și rutheană”.

A decedat în 1914, fără a apuca să vadă înfăptuindu-se Unirea pe care și-o dorise și printre ai cărei artizani s-a aflat, cu neobosita sa muncă dedicată ridicării prin cultură a neamului său.

2.3. urmașii lui Ioan Mihalyi de Apșa

Din prima sa căsătorie, cea cu Paula Dunca, Ioan Mihalyi nu a avut copii. Cu cea de-a doua soție, Iustina Pop, a avut doisprezece copii: Iuliana, născută în 1887; Laurențiu, născut în 1890; Victor, născut în 1891; Iustina Aurora, născută în 1893; Irina, născută în 1894; Cornelia, născută în 1895; Longin, născut în 1896; Silvestru, născut în 1898; Valeria, născută în 1899; Maria, născută în 1902; Lucia, născută în 1903 și Adriana, născută în 1906.

Știm despre Iustina Aurora că s-a căsătorit cu colonelul Albert Rink; Cornelia- cu col. Aurel Constantinescu; Valeria- cu Teo Socoleanu; Maria- cu col. Dumitru Gradu. Iuliana, Irina, Lucia și Adriana nu s-au căsătorit niciodată.

În 1921, în cartea funciară a proprietății este înscrisă succesiunea după Ioan Mihalyi de Apșa; în acest înscris apare soția supraviețuitoare Iustina, copiii majori Iulia, Iustina și Irina și copiii minori la data decesului tatălui lor (1914): Cornelia, Longin, Silvestru, Valeria, Maria, Lucia și Adrien (Adriana). În CF este trecută fiica Iustina ca "Iustin"; certificatul genealogic din 1935 eliberat pe numele Iustinei Aurora Rink născută Mihalyi (cu descrierea clară a tatălui, astfel încât să nu fie nici un dubiu că acesta este Ioan Mihalyi de Apșa- cărturarul) indică fără greș faptul că e vorba de o fiică, nu de un fiu, înscrierea prenumelui ca "Iustin" în CF fiind o simplă eroare sau grafiera pronunției franțuzești ("Justine"= Iustin), la fel ca în cazul Adrianei ("Adrienne"=Adrien).

Observăm din această notație în CF că în 1921 mai trăiau doar băieții Longin și Silvestru; într-o fotografie din 1916 a copiilor Mihalyi (*foto 6*) apar trei băieți dintre care cei mai tineri sunt Silvestru și Longin, iar cel îmbrăcat în uniformă militară- Victor. Din corespondența de familie știm că Victor

moare în același an 1916; întrucât Laurențiu nu mai este menționat după naștere, concluzionăm că el murise în copilărie.

foto 6- opt dintre copiii Mihalyi- cca.
1917

Despre copiii ajunși adulți, știm că Longin a lucrat la Consiliul Dirigent, iar Silvestru la Banca Națională a României. Adriana a fost pianistă în orchestra Societății ASTRA, iar după naționalizare s-a întreținut predând lecții de pian.

Despre soția lui Ioan Mihalyi de Apșa, Iustina, știm că a decedat în 1950 (informația rezultă din declarațiile anuale la fisc și din Cartea de Imobil); tot din Cartea de Imobil aflăm că Iulia Mihalyi a decedat în 1965, iar Irina și Adriana Mihalyi au decedat în 1973.

Rămasă singura supraviețuitoare a familiei în casa părintească, Lucia Mihalyi decedează în 1999, la venerabila vârstă de 96 de ani.

3. CASA IOAN MIHALYI DE APȘA DIN SIGHET

Pentru a stabili evoluția istorică a casei Ioan Mihalyi de Apșa am luat în considerare toate sursele de informații care ne-au stat la dispoziție: hărți, documente de carte funciară, alte acte care menționează clădirea, fotografii vechi, observații directe la fața locului, relevu al situației actuale.

3.1. Casa Ioan Mihalyi de Apșa- istoric și evoluție constructivă

Poziția casei în centrul istoric al orașului Sighetu Marmăției face ca ea- sau o casă anterioară ei- să fie vizibilă pe primele hărți disponibile ale Sighetului.

Un desen executat de consilierul cămării de sare a Sighetului, Ternyei János, în 1747 (*foto 7*) cuprinde zona bisericii reformate privită dinspre nord; se observă pe acest desen și biserica catolică în prim-planul imaginii, și un grup de clădiri mari din zidărie pe poziția Palatului Comitatens. Observând șirurile de locuințe, vedem un țesut construit dens, format din case pe parter cu învelitori în două ape și coamele perpendiculare pe drum. În șirul din fundalul bisericii reformate (zona din stânga) se află și poziția viitoarei case Mihalyi; așadar, acest desen ne arată că în 1747 se afla deja pe teren o casă pe parter, dispusă longitudinal pe parcelă, acoperită în două ape, cu timpan drept situat spre stradă.

Un desen realizat de Zeller Sebestyén în jurul anului 1765 va detalia materialul de construire al clădirilor (roșu- piatră/ negru-lemn); din acest desen vom afla că toate acele case mici din zonă erau din lemn. Fără a identifica exact viitoarea casă Mihalyi, știm sigur că este una dintre casele de lemn; prin urmare, dacă în a doua jumătate a sec. XVIII, casele din zonă sunt de lemn, putem considera că și anterior erau din lemn- deci, casa reprezentată în 1747 era din lemn. Judecând după anumite aspecte prezente în beciul mare al casei Mihalyi (planimetrie, boltă semicilindrică din blocuri de piatră),

credem că și acest beci exista deja în prima etapă constructivă detectabilă a casei, cea reprezentată în 1747.

Prin urmare, beciul mare de azi- numit în releveu "Pivnița 1"- datează cel puțin din prima jumătate a sec. XVIII.

foto 7- desenul lui Ternyei János din 1747 (sursa: Muzeul Maramureșului)

Pentru buna înțelegere a analizei ce urmează, inserăm aici releveul subsolului, întrucât pe acesta sunt vizibile toate etapele constructive ale clădirii (foto 8²).

2 releveul ne-a fost pus la dispoziție de s.c. "Arcolar" s.r.l.- arh. Andrada Ghineț.

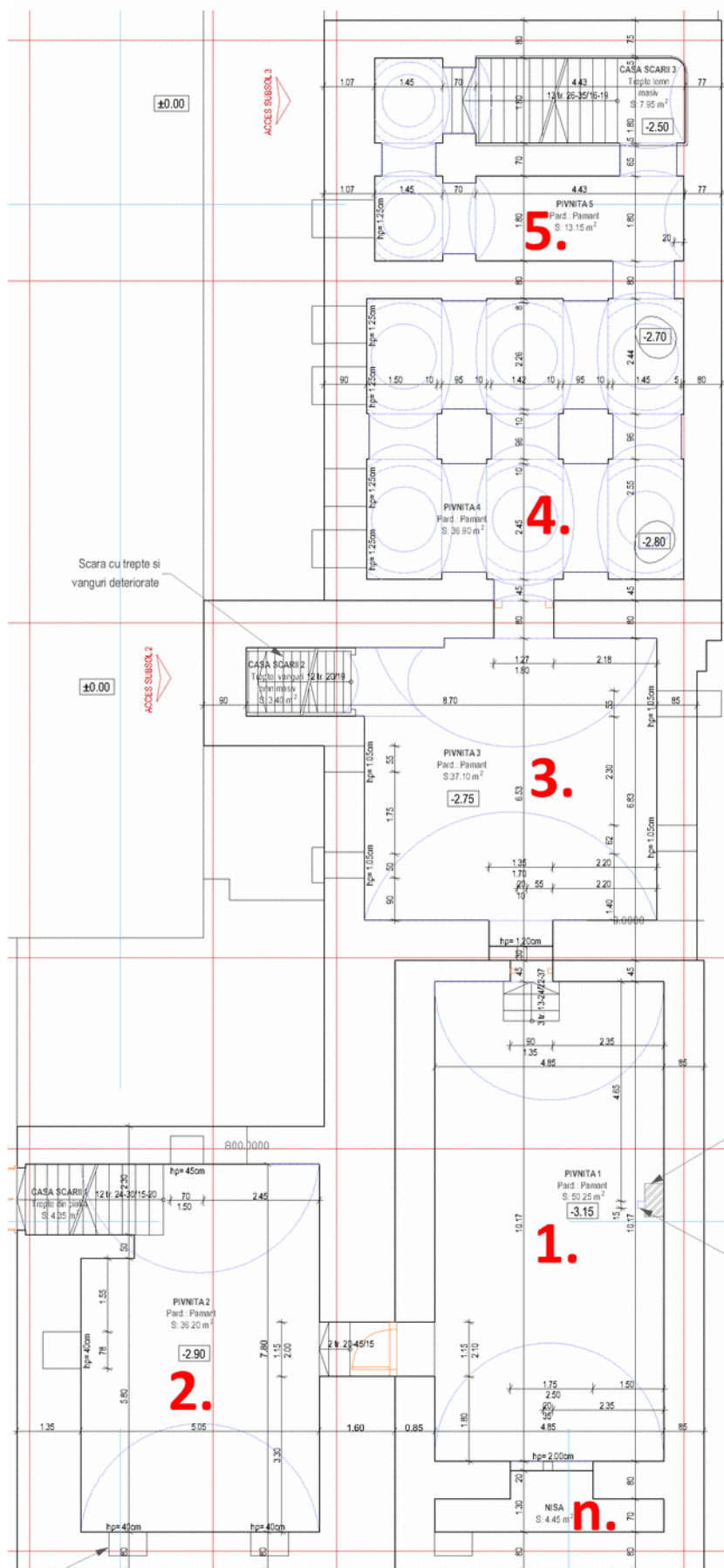

foto 8- subsolul casei Mihalyi- relevu

APATAY-HÁZ és KÖRNYÉKE
MÁRAMAROS-SZIGET VÁROSTÉRKÉPÉN
(1765)

taxás-
telkek
Könyv-
tárak Szerény
gr. Telek
APATAY-
HÁZ
Gr. Haller
Piarista-
iskola
Gr. Pöglény
30-
admiral
Ref. Collegium
Ref. templom
Mayer
Regale-
Köcsma
gr. Haller
Mayer
Kuria
Maróthy
Ref. paplak
gr. Dehler
Telek
nemzeti és taxás-
telkek

Legenda:
— deszkaházak
■ kőépület
▨ faépület

10

ambele planuri sunt scalate aproximativ, astfel încât nu putem identifica exact casa care ne interesează; ea este una din zona notată pe plan ca aparținând grofului Bethlen, dar e posibil să aparțină și șirului de case aparținând unor diverși nobili sau "plătitori de taxe" (orășeni liberi) notat în dreapta proprietăților Bethlen. Oricum, toate casele din șir sunt din lemn; așadar, în 1765 exista pe poziția casei Mihalyi o casă de lemn cu fațada scurtă la stradă (probabil aceeași din 1747).

Observăm în desenele Zeller- Mazalik aliniamentul sinuos, diferit față de cel continuu de azi; el explică poziția pivniței vechi în retragere față de actuala fațadă la stradă, așa cum vom arăta în continuare.

Următoarea hartă ce ne stă la dispoziție este lucrarea lui Francisc Visner ce reprezintă Sighetul la 1772 (foto 11). E de precizat faptul că Visner nu și-a realizat hărțile prin observații proprii, el trăind între 1804 și 1878. Cel mai probabil, sursa lui principală de informații a fost harta lui Zeller, pe care el s-a străduit să o reprezinte mai aproape de cerințele tehnice ale cartografiei secolului XIX.

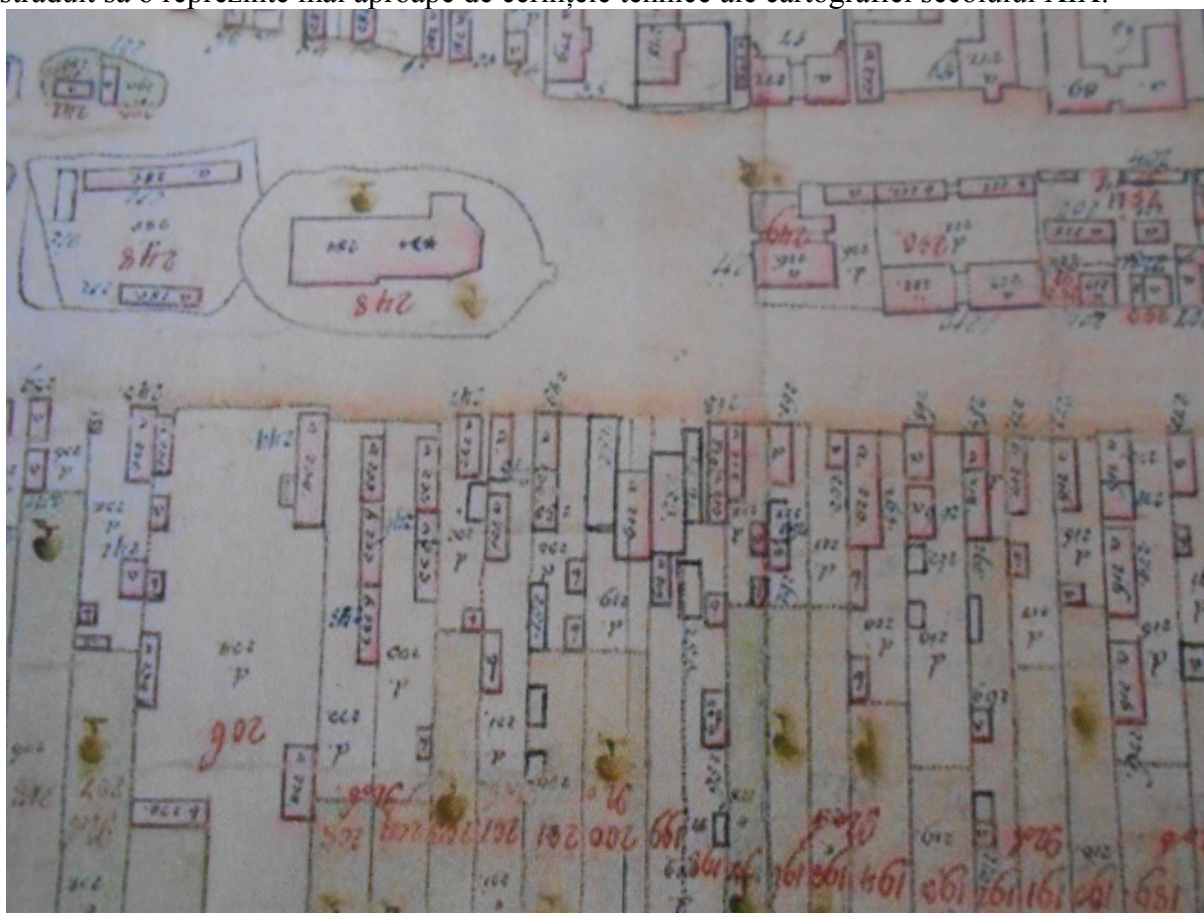

foto 11- harta din 1772- Francisc Visner; sursa: Muzeul Maramureșului

Observăm aici că Visner marchează strada ce va fi ulterior trasată peste parcela nr. 200 și peste clădirile care ocupau această parcelă (actuala stradă Eminescu). Fără îndoială, Visner a marcat această stradă ca reper pentru ca harta lui să fie ușor de înțeles de către contemporanii săi: strada reprezentată peste parcela nr. 200 exista deja la momentul întocmirii hărții.

Numărând a patra parcelă de la această stradă, găsim actuala casă Mihalyi la nr. 196. Observăm pe teren o casă și două anexe. Din păcate, deși Visner detaliază folosința fiecărei clădiri printr-un cod de litere, aceste notații nu sunt lizibile pe parcela studiată; putem distinge un "a" pe clădirea de la stradă (a = "locuință" în codul lui Visner), dar notațiile de pe celelalte clădiri de pe parcelă nu se mai disting. Mai mult decât atât, se pare că Visner folosește codul de culoare al lui Zeller pentru a identifica clădirile de piatră și cele de lemn (roșu/ negru), chiar dacă nu explică acest lucru în legenda desenului. Dacă luăm ca valabil acest cod de culoare, observăm numărul mare de clădiri de zidărie menționate de Visner; mărimea și poziția multora dintre ele (mai degrabă anexe decât case) ne fac se credem că Visner a reprezentat la categoria "construcții de zid" chiar și acele clădiri care aveau doar

subsol de zidărie- printre acestea, și casa ce face obiectul acestui studiu. Dacă ar fi reprezentat doar clădirile a căror parte supraterană era de zid, ne-am afla în situația în care, într-un moment neidentificat dintre 1765 și 1772, parterul casei studiate va fi fost reconstruit din zidărie pe perimetrul vechii pivnițe- or, nimic din alcătuirea ulterioară a parterului în "L" nu sugerează că ar fi existat o etapă preliminară de zidărie sub forma unei bare peste pivnița 1.

Prin urmare, e mai credibilă varianta că Visner reprezintă la "construcții de zid" și acele case cu beci din zid și că reprezentarea lui este, pur și simplu, o reluare a celei de la 1765, doar ceva mai detaliată.

Mai observăm pe harta lui Visner că aliniamentul este în continuare neregulat și că în curtea casei se mai află o anexă din lemn și o altă mică anexă din zid.

Până în această etapă, putem presupune că exista un acces din drum în casă direct pe fațada scurtă a casei, în deschiderea actuală a treptelor existente de pe trotuar în expoziția muzeală. Această presupunere provine din observarea aliniamentului, care este în continuare neregulat și retras față de actualul aliniament, aproximativ cu distanța acoperită azi de treptele de acces în expoziția muzeală; apariția ulterioară a nișei din prelungirea pivniței 1 până la viitorul front stradal confirmă această evoluție.

Ridicarea iosefină de la 1773 ne arată zona studiată cu frontul construit format, fără a detalia forma și poziția caselor; pe ridicarea iosefină e mai importantă marcarea clădirilor ca poziție pentru a putea fi identificate și numărate. Codul de culoare e diferit față de hărțile precedente: pe ridicarea iosefină, negrul marchează anexele gospodărești, iar roșul le reprezintă pe toate celelalte. Pe poziția (vagă) a casei Mihalyi se află o gospodărie asemănătoare celorlalte, cu o casă dispusă longitudinal pe parcelă și cu front la stradă și o anexă în spatele curții (*foto 12*).

foto 12 - ridicarea
iosefină- 1773; sursa:
mapire.eu

Pentru anul 1776 avem un alt desen al lui Francisc Visner, ceva mai simplificat decât precedentul (*foto 13*⁴). Observăm la nr. 196 aceeași casă dispusă longitudinal pe parcelă pe poziția pivniței vechi de azi și o mică anexă gospodărească în spatele curții. Nu mai este sugerată strada peste parcela 200, dar numerele corespund în mod evident cu cele din desenul anterior al lui Visner.

4 Desenul ne-a fost pus la dispoziție cu deosebită amabilitate de dl. Teofil Ivanciuc.

foto 13- harta din
1776- Francisc
Visner; sursa: Teofil
Ivanciuc

În 1802 are loc în Sighet marele incendiu care afectează grav Biserica Reformată și Palatul Comitatens. Fără îndoială că întreaga zonă din jurul acestor clădiri este afectată, fiind vorba de clădiri construite din lemn. Este posibil ca locuința de pe amplasamentul casei Mihalyi să fi fost afectată și ea (fără ca urme de incendiu să se vadă la nivelul subsolului, totuși); chiar dacă nu avem informații certe despre acest lucru, credem că incendiul a fost suficient de distrugător încât să oblige târgoveții să-și refacă locuințele folosind mai degrabă piatra decât lemnul și poate chiar a generat anumite reguli de construire în acest sens.

Deși un incendiu puternic a mai avut loc și în 1859, credem că incendiul din 1802 și nu cel din 1859 a obligat la refacerea caselor din zonă, pentru că un incendiu grav al întregii zone ca cel din 1802 putea să fi generat refacerea frontului stradal. În efortul de reconstrucție care a urmat incendiului din 1802 trebuie să fi avut loc prima extindere importantă a casei: s-au construit pivnițele 2 și 3, s-a construit parterul din zidărie de piatră care există și azi (sălile expoziționale 1, 2 și 3) și s-a construit nișa beciului nr. 1. Această nișă completa beciul până la noul front în care se înscria deja întreaga casă și casele învecinate.

Un alt argument pentru datarea beciurilor 2 și 3 imediat după incendiul din 1802 este tehnica constructivă foarte asemănătoare cu cea utilizată la realizarea beciului nr. 1 (despre care am stabilit că exista deja de peste 50 de ani în acest moment)- boltă semicilindrică din blocuri de piatră, folosită generalizat pe parcursul sec. XVII-XVIII. Datorită ancadramentelor de piatră apărute în această etapă de extindere, putem etapiza și accesul în pivnițe.

Astfel, sunt prezente ancadramente de piatră la golul dinspre gang spre pivnița 2, la cel care face legătura între pivnița 2 și pivnița nr. 1 și la cel care face legătura între pivnița 3 și pivnița 1. Ancadramentele din pivnița 2 încă mai poartă elemente de feronerie originală- pivoți și balamale lucrate manual în fierării locale. Pe de o parte, observăm prezența ancadramentelor la toate golurile din pivnițele acestei etape constructive- începutul sec. XVIII; pe de altă parte, observăm că singurul acces existent azi în pivnița 1 (cel dinspre pivnița 2) este practicat cumva forțat în bolta semicilindrică (penetrarea în bolta semicilindrică este o tăietură dreaptă asigurată cu o mică arcadă improvizată de cărămizi- evident adăugate mai târziu-, nu cu o boltă de piatră așa cum ar fi procedat constructorul inițial; accesul e închis cu un cadru simplu din lemn adăugat stângaci).

În continuare, observăm că accesul dintre pivnița 1 și pivnița 3 a fost obturat cu un zid de piatră adăugat mai târziu (se păstrează o nișă în dreptul acestui acces în pivnița 3, iar în pivnița 1 se păstrează

și azi vechiul cadru de lemn și treptele de piatră) și că scara de lemn din pivnița 3 este un adaos mai târziu, fapt vizibil pe țesătura zidului (intervenția cu cărămidă e evidentă) și pe bolta de cărămidă ce acoperă scara.

Coroborând toate aceste informații, putem afirma fără dubiu că:

- pivnița 1- etapa pre-1750 a casei- era accesibilă printr-un singur gol situat pe latura scurtă dinspre grădină;
- în etapa post-1802 s-au construit pivnițele 2 și 3 cu cele trei accese asigurate prin ancadrame de piatră (cel dinspre gang în pivnița 2, cel dintre pivnița 2 și pivnița 1 și cel dintre pivnița 3 și pivnița 1); în această etapă, pivnițele funcționau ca o succesiune de săli accesibile din exterior doar prin gang, fără ca scara de lemn din pivnița 3 să existe încă;
- într-o etapă ulterioară va apărea scara de lemn care asigură accesul direct de afară în pivnița 3 și se va închide accesul dintre pivnița 1 și pivnița 3. Este dificil de datat momentul în care această intervenție are loc; judecând după starea cărămizii și după dimensiunile elementelor de lemn, această intervenție ar fi putut fi făcută chiar după construirea ultimei extinderi a casei- etapa Mihalyi-; mai exact, în perioada în care pivnițele casei erau folosite de diverși chiriași și fiecare avea nevoie de acces propriu.

În 1860, casa este vizibilă pe hartă cu conturul extins în etapa post-1802 (*foto 14*).

Harta nu reprezintă un desen cu dimensiuni și proporții reale, fiind vorba de o imagine a parcelelor cadastrale la acel moment. Totuși, numărând a patra parcellă de la strada laterală (str. Spitalului pe hartă, actuala str. Eminescu), observăm casa în formă de "L" și gang așa cum arată ea și azi. Asta înseamnă că este reprezentată casa cu parter de piatră peste subsolul extins pe care o presupunem a fi fost construită imediat după incendiul din 1802.

foto 14- harta cadastrală din 1860 a Sighetului; sursa: Teofil Ivanciuc

Frontul stradal care include casa Mihalyi mai apare pe hărți austriece din 1863 (ridicarea franciscană-iosefină) și 1870, dar ambele hărți sunt la scară mare, mai puțin detaliate și, ca atare, irelevante pentru studiul de față (*foto 15,16*⁵).

foto 15- Sighetul în
1863- ridicarea
franciscană-iosefină

foto 16- Sighetul în 1870- hartă austriacă

Incendiile repetate duc la înființarea, în 1873, a primului corp de pompieri al orașului și la introducerea de reglementări de construire menite a limita răspândirea focului, printre care și menționarea construcțiilor de zidărie ca fiind rezistente la foc.

În 1880, proprietarii casei sunt Kovasy Mihály cu soția Erzsébet; cunoaștem, din extrasul C.F., că aceștia cumpăraseră casa în 1867 de la Schlachsa Lajos și soția Julia, locuitori ai Sighetului.

Această consemnare demonstrează că forma din 1880 a casei este cea din 1867 (nu sunt prezente notații referitoare la lucrări de construcții), dar, deși cunoaștem numele proprietarilor Schlachsa Lajos și Julia dinainte de 1867, nu există nici o consemnare anterioară acestui ani, deci soții Schlachsa sunt cei mai vechi proprietari ai casei al căror nume este cunoscut cu certitudine.

Prin urmare, soții Kovasy care stăpânesc casa în 1880, o vând soților Mihalyi János și Paula născută Dunka (prima soție a dr. Mihalyi).

Proprietatea este descrisă în acel moment astfel în cartea funciară⁶: "*proprietate nobiliară, casa nr. 190 cu curte și grădină în str. Liceului*"; suprafața proprietății este de 916 stânjeni. Casa are poziția 519, iar terenul are poziția 704 în cartea funciară (cifre care ne oferă și o imagine asupra gradului de urbanizare a localității în acel moment). Tranzacția se încheie pe 22 iunie 1880 contra prețului de 10400 forinți. Casa arată în acel moment așa cum fusese extinsă după incendiul din 1802: parter din

6 sursa: Biroul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Sighetu Marmăției, cu amabila mijlocire a d-lui Ioan Boroica, muzeograf la Muzeul Maramureșului

zidărie peste pivnițele 1, 2, 3 cu planșee din lemn la nivelul podului. Tot ce exista în acel moment există și azi.

La cumpărarea casei, Ioan Mihalyi împrumută 4400 de forinți de la văduva lui Jurka János, sumă pentru care în cartea funciară se înscrie ipotecă asupra casei nou-cumpărate. Datoria făcută în acest moment se va transmite și urmașilor văduvei Jurka, familia Mihalyi scăpând de această datorie abia în anul 1884.

Imediat după cumpărarea casei, dl. Mihalyi comandă un proiect de extindere a casei, proiect care există și azi la Muzeul Maramureșului și care este denumit: "*Plan tehnic/ Onorabilului domn Dr. Mihalyi János de pe strada veche din casa în care ultimul trăitor a fost Kovasy Mihály*" (foto 17).

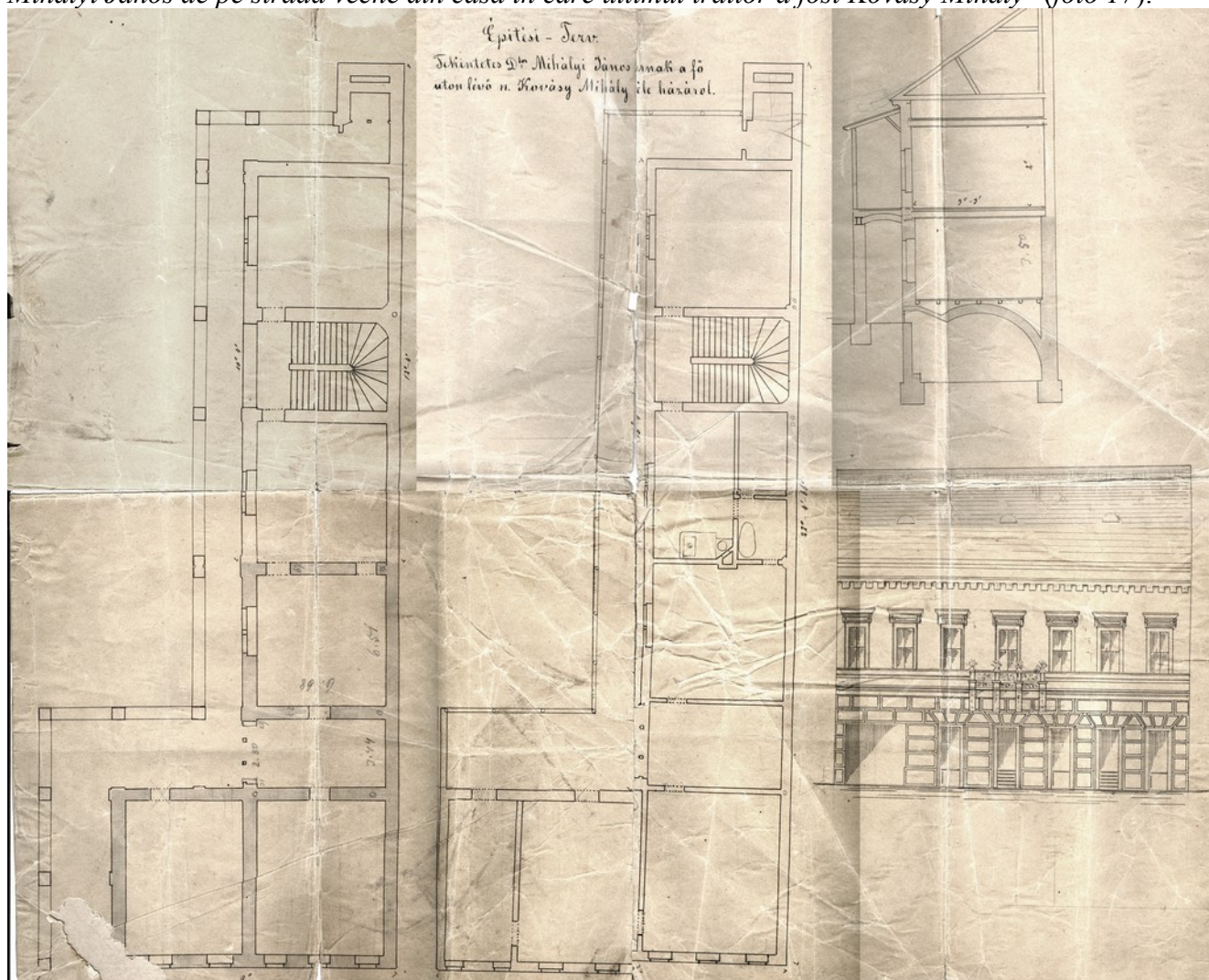

foto 17- proiectul din 1880 al casei Mihalyi

Pe acest proiect, zidurile existente ale casei sunt colorate, iar cele propuse sunt necolorate; această convenție simplă de reprezentare ne confirmă datarea etapelor constructive expusă anterior: pe planul parterului, pereții de peste pivnițele 1, 2, 3 sunt colorați (deci existau la data cumpărării casei), iar extinderea dinspre grădină nu este colorată. Planul etajului este integral necolorat. Pe secțiune, pereții pivniței și ai parterului sunt colorați, iar cei ai etajului- nu. Așadar, dl. Mihalyi cumpără casa în forma extinsă imediat după 1802 (parter de zid peste pivnițele 1, 2, 3) și îi adaugă tot corpul dinspre grădină (pivnițele 4 și 5, scara și corpul de capăt fără pivnițe), precum și etajul peste toată această alcătuire. Dl. Mihalyi completează ansamblul de pivnițe cu beciurile 4 și 5 și îi atașează scara de acces; deși realizate tot din blocuri de piatră, beciurile 4 și 5 prezintă deschideri mai mici cu doi stâlpi centrali și un ansamblu de arce și bolți intersectate. Sala de la parter dispusă peste beciurile 4, 5 este, conform proiectului din 1880, bucătăria (în proiect este reprezentată soba masivă de fontă cu coșul aferent). Această sală este acoperită cu bolțișoare de cărămidă pe profile metalice- tehnică ce începuse a fi tot mai răspândită spre finalul sec. XIX.

În extrasul CF al casei este notată pe 28 ianuarie 1882 recepția de către Primăria Orașului Sighet a casei extinse conform proiectului, cu mențiunea⁷: "*dl. Mihalyi a construit din nou, cu aprobarea preliminară a autorităților, pe parcela descrisă ca loc de casă nr. 519 și teren nr. 704, casă de piatră cu etaj conform regulilor pompierilor, din material solid care nu arde*". Iată, deci, că reglementările anti-foc erau deja aplicabile și dl. Mihalyi s-a conformat lor- așa s-ar explica nu doar zidăria de piatră din care e construită casa, ci și bucătăria boltită cu cărămidă. Acest an 1882 reprezintă încheierea lucrărilor la casa pe subsol, parter și etaj cu planimetria aproape în forma în care o vedem și azi. Chiar și fațada dinspre strada principală arată azi aproape ca în proiectul din 1880.

Între situația de azi și cea proiectată în 1880 observăm, totuși, câteva deosebiri:

- la parter a apărut biroul prin ocuparea cursivei de pe latura dinspre stradă a casei; la etaj, cursiva a fost ocupată cu sala de primire suprapusă peste birou. Acest adaos explică existența azi a unui gol acoperit cu oblon între sala de expunere și biroul de la parter: este golul original al casei vechi, în forma achiziționată de Ioan Mihalyi;
- accesul la parter s-a mutat în micul vestibul adiacent biroului, în loc să se facă prin vestibulul larg de pe latura lungă;
- sunt cinci coloane de ferestre, nu șapte ca în proiect. La parter par a fi trei uși și trei vitrine cu grilaj (modificarea golurilor s-a făcut, fără îndoială, direct în șantierul din 1880-1882);
- în locul unei singure încăperi sanitare din capătul cursivei dinspre grădină au apărut două încăperi pe toată deschiderea dinspre grădină a casei.

În ceea ce privește modificarea încăperilor sanitare, credem că a fost respectat proiectul inițial și modificarea s-a făcut ulterior- vom argumenta la momentul potrivit. Prezența acestor wc-uri accesibile din locuință este remarcabilă pentru anul 1880, când soluția curentă era wc-ul separat de casă.

În privința încăperilor de pe latura nordică a casei (biroul și sala de primire), susținem că ele au fost construite deodată cu toată extinderea casei în etapa 1880-1882 printr-o decizie de șantier ulterioară întocmirii proiectului; această presupunere ne este sugerată de faptul că biroul de la parter are ferestre identice cu toate celelalte încăperi de pe latura lungă a casei. În afară de acest fapt evident, o dovadă este extrasul CF al proprietății- în extras nu mai este menționată nici o etapă de construire ulterioară anului 1882.

Menționăm aici și păstrarea, din acest prim proiect al casei Mihalyi, a unui desen de execuție a unei sobe ceramice; această sobă nu se mai găsește azi în casă, este posibil să fi fost una din sobele de la parter, înlocuite în perioada comunistă (în cele două săli de expunere de la parter se află sobe destul de asemănătoare ca și concepție cu acest desen vechi)- v. foto 18.

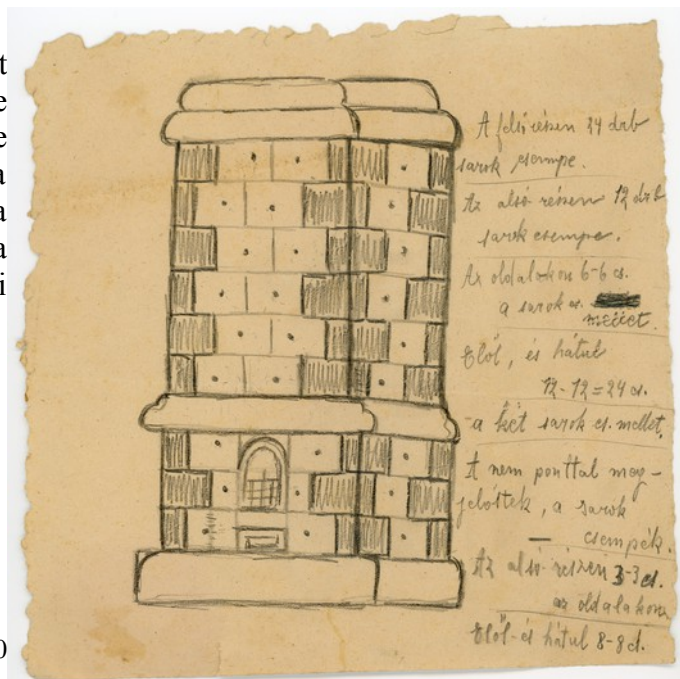

foto 18- desenul de execuție al uneia din sobe- 1880

În 1885 decedează prima soție a lui Ioan Mihalyi de Apșa, Paula Dunca, iar proprietatea îi revine în întregime soțului supraviețuitor. În 1886, Ioan Mihalyi de Apșa se căsătorește cu Iustina Pop.

⁷ sursa: Biroul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Sighetu Marmăției, cu amabila mijlocire a d-lui Ioan Boroica, muzeograf la Muzeul Maramureșului

Ioan Mihalyi de Apșa se descurca greu în acei ani: abia scăpat de datoriile făcute la cumpărarea și extinderea casei, nu mai izbutea să facă față plății impozitelor: în cartea funciară sunt înscrise ipoteci asupra casei în favoarea Trezoreriei Regale de Stat și a Oficiului Regal de Percepție aferent impozitelor neplătite din anul 1885 și 1886 (câte 217 forinți și 68 de creițari/ an).

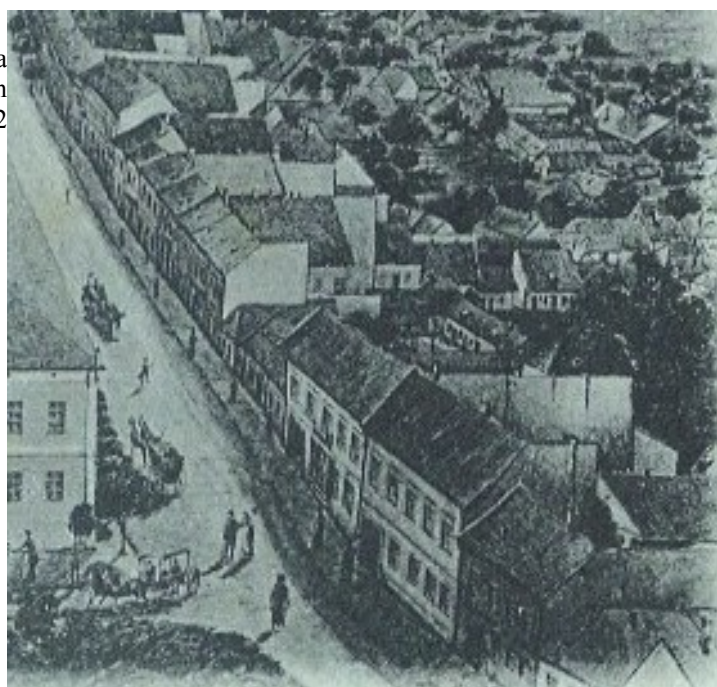
O primă imagine a casei Mihalyi după extinderea sa în formă finală este o carte poștală cu inscripția "vedere asupra Sighetului în 1870" (foto 19,20^s). Observăm în dreapta-jos fațada casei Mihalyi aproximativ în forma de azi, imagine derutantă întrucât tocmai am arătat că ea a fost executată în această formă între 1880-1882, nicidecum anterior anului 1870. Confuzia se risipește după ce observăm că imaginea a fost tipărită în diverse variante în editura lui Kaufman Abraham și că toate variantele au circulat între 1902-1905. Kaufman Abraham a lucrat în ultimii ani ai sec. XIX până în perioada interbelică (diverse materiale tipărite în editura sa sunt date 1893-1926), așadar el a tipărit imaginea spre finalul sec. XIX și a datat-o cu aproximație. Asta înseamnă că imaginea putea reprezenta o situație ulterioară anului 1882 și să fi fost, pur și simplu, datată eronat de editor.

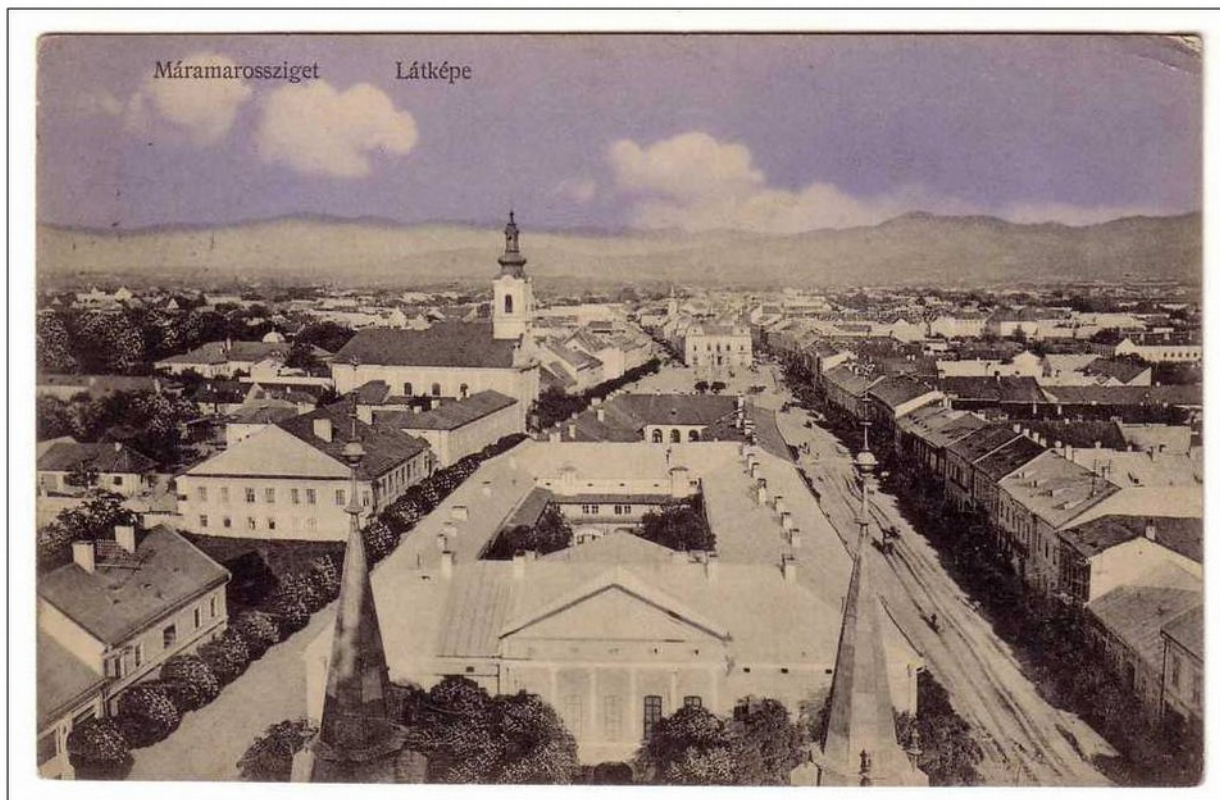
foto 19- vedere asupra Sighetului datată eronat "1870"- se observă casa

Mihalyi în forma de după 1882 (a doua casă înaltă din dreapta imaginii, în dreptul Palatului Comitatus)

foto 20- detaliu al imaginii datate eronat "1870"- a doua casă înaltă din imagine este casa Mihalyi în forma ei deja finală, extinsă între 1880 și 1882

De asemenea, casa mai apare în imagini datate 1890 și 1899, reprezentate cu diverse grade de precizie (*foto 21, 22*). Ceea ce remarcăm în toate aceste imagini este faptul că, aparent, accesul la parter se făcea printr-o ușa dispusă sub balcon, nu lateral ca azi.

Phoenix_os

www.delcampe.net

foto 21- imaginea Sighetului în 1890; sursa imaginii: www.delcampe.net. Se observă doar parțial casa Mihalyi în colțul din dreapta-jos al imaginii, suficient cât să se vadă fațada etajată și gangul de acces

foto 22- fragment dintr-o carte poștală datată 1899; este reprezentată fațada dinspre stradă a casei Mihalyi aproape în forma de azi; în interiorul parcelilor, desenatorul a improvizat, clădirile reprezentate neavând legătură cu realitatea

În aprilie 1897, Ioan Mihalyi cere împrumut suma de 6000 de forinți cu 500 de forinți garanție de la Banca Ipotecară Maghiară, punând casa din Sighet ca ipotecă pentru împrumut. Prevederile contractului de împrumut sunt înscrise detaliat în CF (dobânzi, comisioane, termene de returnare); împrumutul este returnat cu tot cu dobânzi și alte speze (totalizând 8000 de forinți) în iunie 1897. Motivul acestui împrumut masiv este uimitor: Ioan Mihalyi împrumută acești bani pentru a acoperi nevoile imediate ale Preparandiei Române din Sighet și pentru a grăbi construirea bisericii greco-catolice de pe str. Dragoș Vodă. Este de consemnat aici că între 1887 și 1897 se născuseră deja șapte copii, deci nevoile financiare ale familiei erau tot mai mari; cu toate acestea, Ioan Mihalyi își ipotechează casa pentru banii necesari comunității românești din Sighet, fapt care spune totul despre acest mare patriot român.

Până în 1906 se nasc și următorii cinci copii, astfel încât chiria pentru parter devine o sursă importantă de venit. În 1913, Ioan Mihalyi închiriaza parterul casei, jumătate de pod, pivnițele dinspre stradă, jumătate de curte și anexele din curte (bucătărie și două lemnării) către Cooperativa "Hangya" ("Furnica") din Budapesta, contra sumei de 4000 de coroane lunar (asta nu înseamnă că nu existase și înainte de 1913 chiriaș). Contractul de închiriere cu "Hangya" se semnează pentru 10 ani, dar în 1914 moare dr. Mihalyi, iar soția Iustina- rămasă singură cu copiii- este nevoită să împrumute din nou bani ipotecând casa- 6000 de coroane cu garanție de 600 de coroane.

Din acest an 1914, toate intervențiile asupra casei se fac de către familia supraviețuitoare; vom lua ca reper pentru lucrările de reabilitare imaginea casei în acest moment, întrucât ea este cea care poartă amprenta personalității marelui istoric și om de cultură Ioan Mihalyi de Apșa.

Ulterior acestui moment, mai găsim casa pe hărți imprecise, de regulă reproduceri ale hărții din 1870; cea mai detaliată este cea executată în jurul anului 1917 pentru nevoile armatei române- Planul Director de Tragere (*foto 23*⁹). Din păcate, ca și pe harta-sursă din 1870, e greu de precizat care anume este casa Mihalyi din țesutul construit reprezentat cu negru. La fel de neclară este harta maghiară din 1941 (*foto* ¹⁰).

foto 23: Planul
Director de Tragere-
cca. 1917

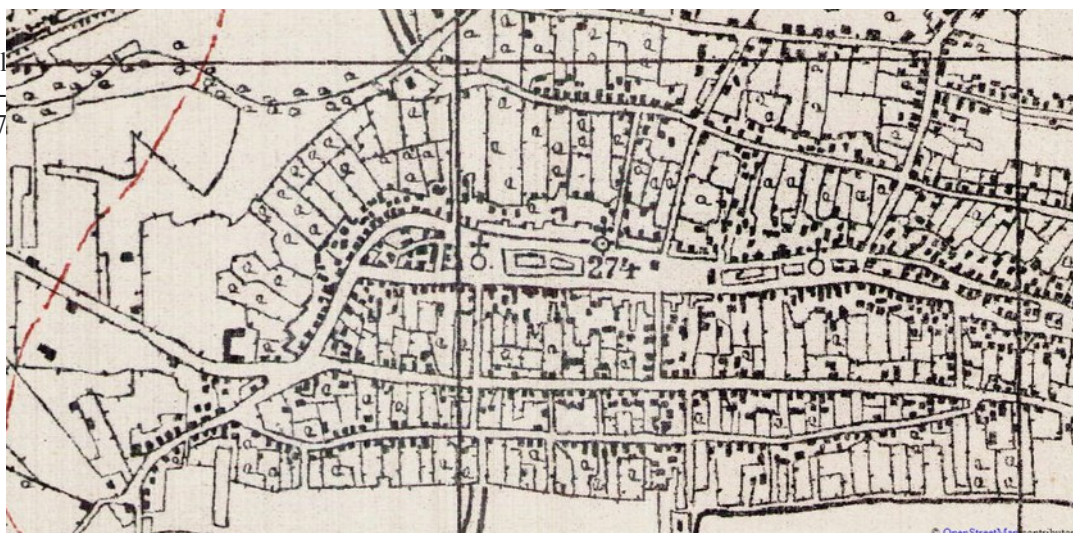
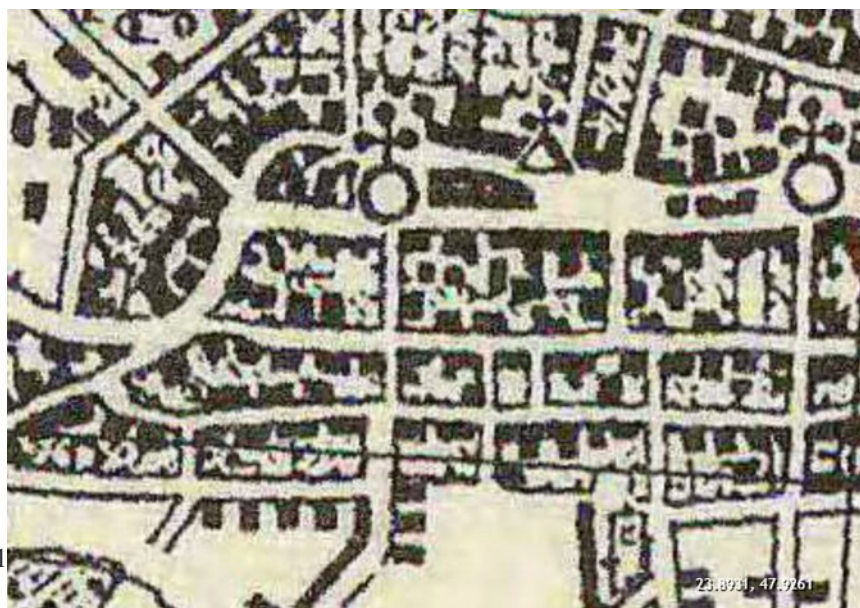

foto 24: harta maghiară din 1941

9 sursa: <http://www.geo-spatial.org/harti/>

10 sursa: mapire.eu

După decesul lui Ioan Mihalyi de Apșa, familia trece printr-o perioadă foarte grea din punct de vedere material, ceea ce face ca locuința să devină unica sursă de venit- fie prin închiriere, fie prin ipotecare pentru împrumuturi.

În aprilie 1921 se notează în cartea funciară succesiunea Iustinei Mihalyi și a copiilor supraviețuitori majori Iulia, Iustina și Irina, precum și a copiilor minori la data decesului tatălui lor: Cornelia, Longin, Silvestru, Valeria, Maria, Lucia și Adriana. În mai 1921, familia împrumută douăzeci de mii de lei de la Banca Agrară S.A.R. Cluj (înscrierea succesiunii în CF abia la șapte ani de la decesul lui Ioan Mihalyi, cu o lună înainte de solicitarea împrumutului, demonstrează că Iustina Mihalyi a fost nevoită să clarifice proprietatea asupra casei în momentul în care a decis să o ipotecheze din nou pentru a împrumuta bani din bancă). Împrumutul va fi returnat abia în 1923.

Din 1923 datează un act prin care Iustinei Mihalyi i se permite să-și repare gardul dinspre grădină și să înlocuiască dranița de pe grajd conform constatării "*Comisiunei de Edile*" care s-a deplasat la fața locului; această "autorizație de construire" pentru lucrări de reparații demonstrează că Iustina Mihalyi, deși copleșită de greutate, se străduia să întrețină proprietatea în bună stare pentru a le oferi copiilor ei o existență demnă¹¹.

Rând pe rând, între 1921 și 1927 Iustina Mihalyi ipotechează toate proprietățile familiei din Ieud, Șieu, Bocicoel, Rozavlea, Dragomirești, Bârsana, Săpânța, Poienile de sub Munte. În 1923, Iustina Mihalyi împrumută 100000 de lei de la Casieria Scaunului Orfanal Urban Sighetu Marmației, punând gaj dreptul său de uzufruct asupra casei din Sighet. Această datorie o răscumpără în 1924, făcând alte împrumuturi la Institutul de Credit și Economii "Maramureșana" și la Banca Populară "Tisa"; până în 1926 va continua să transfere ipotecile asupra casei prin noi împrumuturi (de la Banca Națională, "Maramureșana", Cooperativa "Dragoșiana"); în 1927, Longin Mihalyi ipotechează și el partea lui de proprietate către Banca Comercială din Sighet, iar Iustina Mihalyi împrumută din nou bani de la "Maramureșana". Aceste ipoteci sunt radiate din când în când, demonstrând că familia se străduia să evite pierderea casei. În 1928, Cooperativa "Dragoșiana" cere executarea silită a familiei, cerere respinsă de tribunal. În CF continuă a se înscrie ipoteci în favoarea Cooperativei "Maramureșana" și "Dragoșiana"; în 1932, Tribunalul Maramureș deschide împotriva văduvei Iustina Mihalyi procedura de asanare (lichidare a datoriilor), mutând toate drepturile asupra casei Mihalyi în favoarea Fiscului. În 1934, familia Mihalyi plătește datoriile anterioare împrumutând bani de la Alexandru Tajnel, căruia îi transferă ipoteca asupra casei.

Anii 1936, 1937, 1939 sunt ani dificili, în care continuă șirul de execuții silite, ipoteci și radieri, de notări ale ipotecii Fiscului asupra casei pentru impozite neplătite.

În tot acest timp, familia încasează chirie de la diverse entități:

- în timpul Primului Război Mondial, la subsolul și parterul casei este instalată o unitate germană de transmisiuni; informația provine de la Lucia Mihalyi, ultima membră a familiei Mihalyi care a ocupat locuința până în 1999, când a decedat. Deși nu am găsit informația în documente, ea este perfect credibilă, întrucât între fotografiile familiei se află imagini cu militari germani în contexte familiare care confirmă faptul că aceștia erau "de-ai casei";
- din 1922 datează un act de executare silită prin care o firmă maghiară cu sediul în Budapesta, chiriașă în casa Mihalyi, este obligată la plata chiriei restante către familia Mihalyi;
- din 1939 datează o declarație a Iustinei Mihalyi cum că a încheiat contract de închiriere pe 3 ani cu SAR Telefoane și contract de închiriere pe un an cu doamna Fedora Gutman; contractul cu SAR Telefoane îl vom găsi în vigoare și în 1948, și în 1950 (de data asta, ca Direcțiunea Regională PTT).
- mai știm că o perioadă și-a avut aici sediul Cooperativa "Dragoșiana", al cărei nume încă este vopsit pe ancadramentul de piatră de la intrarea în pivnița 1.

Cu toate greutățile, Iustina Mihalyi luptă să-și crească copiii după standarde înalte, îngrijindu-se ca fiecare dintre ei să primească o bună educație: fiii săi fac studii superioare de Drept, fiicele sale primesc educația rafinată deschisă în acel moment tinerelor nobile- cursuri de muzică, de arte plastice,

11 Hot. 2988/1923 a Primăriei Sighetu Marmației, pusă la dispoziția noastră de către specialiștii Muzeului Maramureșului

de literatură și istorie. În tot acest timp, membrii adulți ai familiei fac parte din asociații politice și culturale dedicate creșterii conștiinței naționale a românilor; o corespondență bogată din arhiva familiei dovedește implicarea domnișoarelor Mihalyi în activitatea ASTRA în care tatăl lor fusese unul dintre membrii de bază.

Evoluția casei în această perioadă poate fi urmărită în fotografiile de familie pe care personalul Muzeului Maramureșului ni le-a pus la dispoziție cu deosebită amabilitate, făcând eforturi pentru digitalizarea lor. Din păcate, puține dintre acestea sunt date de către membrii familiei Mihalyi, astfel încât am încercat datarea imaginilor folosindu-ne de fizionomia personajelor și aproximând vârsta lor în comparație cu vârsta din fotografiile date; de asemenea, ne-am folosit și de alte elemente contextuale pentru o datare cât mai realistă (prezența animalelor de companie, evoluția vegetației, poziția unor elemente de decor etc.). Mai mult decât atât, am prelucrat fotografiile printr-un soft de colorizare automată pentru a afla culorile inițiale ale finisajelor; verificând rezultatele prin comparare cu culorile cunoscute cert, observăm că acestea din urmă au fost identificate corect, deci putem crede că și sugerarea culorilor necunoscute este corectă.

Coroborând toate aceste informații, putem afirma că tâmplăriile existente azi sunt cele care existau și în 1916-1917 (și despre care deja am stabilit că erau cele originale, montate în 1880-1882), cu excepția celor de la parter dinspre stradă. Astfel, ferestrele cu sticlă decorativă ale antreului de la etaj se văd în multe fotografii executate în perioada 1916-1917 pe coridorul de la etaj, acolo unde familia obișnuia să se adune vara și chiar să primească musafiri.

Biroul de la parter nu este cuprins în fotografiile din 1916-1917 (din cauza unghiului de încadrare a fotografiilor care încerca să cuprindă grupurile din coridor); el apare în fotografii executate din curte în perioada 1932-1939. Desigur, faptul că biroul nu este încadrat din motive tehnice în fotografiile din 1916-1917 nu înseamnă că el nu exista; observăm în toate fotografiile că tâmplăriile camerelor de pe latura lungă a casei sunt identice cu cele ale biroului (tâmplării existente și azi), ceea ce demonstrează că biroul exista și că face parte din aceeași etapă constructivă cu etajul- perioada 1880-1882. De altfel, faptul că rândul exterior al ferestrelor se deschide în afara casei este o dovadă în plus că ele sunt cele originale de la finalul sec. XIX (după 1885 a intrat în vigoare reglementarea ca ferestrele de la parter să se deschidă obligatoriu spre interior, pentru a nu afecta circulația pe trotuare).

În toate fotografiile alb-negru sau sepia se observă că plafonul coridorului este mai închis la culoare decât pereții, brâul decorativ cu motive populare separând două câmpuri de intensitate diferită. Softul de colorizare automată sugerează, analizând mai multe imagini, că pereții erau albi și plafonul era vopsit bleu; este o variantă credibilă, întrucât era un colorit destul de des utilizat în perioadă, culoarea bleu fiind ușor de obținut cu pigment mineral amestecat în var.

Inserăm în continuare câteva fotografii care ilustrează observațiile de mai sus și redau atmosfera acelor ani; deși era război, Ioan Mihalyi murise de puțin timp, iar familia se descurca greu, vârsta copiilor Mihalyi face să transpară din imagini o atmosferă de fericire și "zile frumoase" care, din păcate, nu vor mai dura mult după momentul executării acestor fotografii (*foto 25-38*¹²).

12 Toate fotografiile ne-au fost puse la dispoziție de specialiștii Muzeului Maramureșului, cărora le mulțumim pentru efortul de sortare și digitalizare.

foto 25- domnișoarele Mihalyi în 1916

foto 26- Iustina Mihalyi cu câțiva dintre copii- 1916

foto 27- domnișoarele Mihalyi în 1916

foto 28- domnișoarele Mihalyi cu militari germani în 1917

foto 29-1916-adolescenții Mihalyi în dormitorul-capelă

foto 30-1917- domnișoarele Mihalyi la etaj; se vede plafonul bleu

foto 31- 1917- slujnica familiei Mihalyi oferă prăjituri militarilor germani încartiruiți în casa familiei

foto 32- 1932- politicieni români în vizită la familia Mihalyi

foto 33- 1932-Lucia, Adriana și (probabil) Irina Mihalyi

foto 34- 1932- Lucia și Adriana Mihalyi; se observă în fundal biroul în forma de azi

foto 35- o imagine din 1932 colorată automat ne oferă imaginea reală a parapetului din lemn

foto 36- 1932-colorizarea automată a stabilit și aici culoarea bleu pentru plafon

foto 37- 1935- parapetul cu stâlpi de lemn

foto 38- 4 oct. 1937- se observă biroul în fundal

Din perioada interbelică datează și singurele imagini care reprezintă fațada de la stradă: o fotografie a întregii fațade și un detaliu de oblon (foto 39, 40).

foto 39- fațada casei Mihalyi în perioada interbelică

foto 40- detaliu de oblon

Observăm în cele două fotografii că golurile de la parter erau acoperite cu obloane simple de lemn montate pe tocuri oarbe și că ușa la parter era sub balcon; obloanele trebuie să fi dispărut în perioada comunistă, când s-a înlocuit tâmplăria parterului și s-a mutat ușa. Mai remarcăm învelitoarea de tablă cu răsuflători mici, executate decorativ și cornișa afectată grav de infiltrații de apă. Credem- analizând personajele prezente în imagini- că fotografiile au fost executate în jurul anului 1935, când domnișoarele Mihalyi se fotografiau relativ des; trecuseră cca. 55 de ani de la construirea casei, astfel că starea proastă a cornișei nu este surprinzătoare.

Este evident din fotografii că la parter, stâlpii și parapetul coridorului au fost mereu din zidărie, dar la etaj au fost inițial din lemn. Datarea înlocuirii parapetului de lemn de la etaj cu cel de zidărie este dificilă, deoarece singurele imagini datate cert (prin inscripții ale membrilor familiei) care pot fi

folosite la etapizare sunt din 1935, 1939, 1946 și 1962, iar detaliile cuprinse în fotografii nu sunt suficient de relevante. Fotografii mai relevante există din perioada respectivă, dar pot fi datate doar cu aproximație, după indicii ca vârsta și îmbrăcămintea personajelor.

În 1935, conturul parapetului coridorului este diferit de cel de azi: el se întinde pe toată fațada lungă și iese din planul fațadei scurte dinspre grădină. Este decorativ, din trafor de lemn a cărui imagine este certă, rezultând cu suficientă claritate din fotografii detaliate din 1935, 1937, 1939 (*foto 41, 42, 43, 44*).

foto 41-parapetul etajului
în 1935

foto 42-Lucia Mihalyi pe parapetul coridorului de la etaj- 1935

foto 43-4.10.1937- se vede bine parapetul de lemn
de la etaj

foto 44- partea din spate a casei-
24.09.1939

O fotografie inscripționată pe verso "1946. Coridorul" ne arată parapetul vechi din lemn al etajului (*foto 47*), iar două fotografii ale unuia dintre fiii Mihalyi (probabil Silvestru) executate aproximativ în 1945-1950 ne arată coridorul aflat încă în forma lui veche, cu stâlpi și parapet din lemn

(foto 45, 46). Declarația fiscală din 1948 cuprinde o schiță a spațiilor care fac obiectul contractului de închiriere cu SAR Telefoane, iar această schiță ne arată coridorul așa cum apărea în fotografiile din anii anteriori, nu în forma de azi (foto 48).

foto 45, 46- (probabil) Silvestru Mihalyi pe coridor- cca. 1945-1950

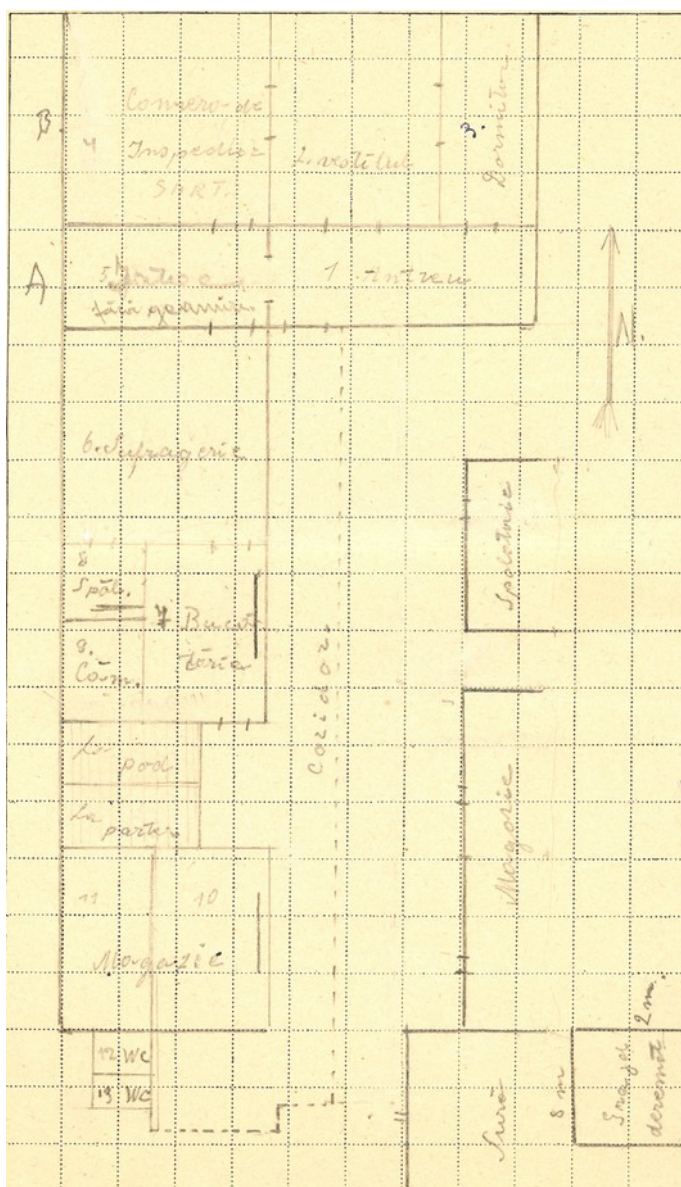

foto 47- datată cert pe verso cu inscripția: "1946. Coridorul"

foto 48- planul etajului în 1948- extras din declarația fiscală; se observă forma coridorului cu o supralărgire spre grădină

Așadar, până în 1948, coridorul avea cu certitudine conturul vechi, cu o supralărgire spre grădină și avea la etaj parapetul traforat din lemn.

Tot din declarațiile fiscale depuse până în 1951 știm că, până în acel moment, clădirea încă nu era echipată cu instalații de apă curentă și canalizare, iar încălzirea se făcea tot cu sobe de teracotă alimentate cu lemne.

Perioada următoare devine nesigură, deoarece avem o fotografie datată cert- septembrie 1962 (în care le vedem pe Lucia Mihalyi la vârsta de 59 de ani și o soră mai vârstnică, posibil Iulia- v. *foto 49*) și alte trei fotografii nedatate, în care sunt prezente Lucia și Adriana Mihalyi (*foto 50-52*). În toate aceste fotografii vedem deja stâlpii coridorului de la etaj executați din zidărie.

foto 49- imagine datată 1962-
Lucia și o soră mai vârstnică
(posibil Iulia)

foto 50-52- imagini cu Lucia și Adriana Mihalyi, ulterioare celei din 1962

Comparând aceste fotografii, observăm că:

- în cele trei fotografii cu Lucia și Adriana, Lucia pare mai vârstnică decât în fotografia datată 1962;
- îmbrăcămintea personajelor pare mai recentă în cele trei fotografii nedatate decât în cea din 1962;
- pardoseala coridorului este din scânduri în fotografia datată 1962, iar în celelalte este din ciment.

Aceste detalii arată că cele trei fotografii nedatate au fost executate ulterior celei din 1962, dar nu cu mult mai târziu; credem că nu mai târziu de 1970, dacă ne gândim că Lucia era născută în 1903, iar Adriana- în 1906.

Din păcate, o prețioasă fotografie care surprinde exact momentul desfacerii vechiului parapet nu este datată (*foto 53*). Observăm la fereastra din stânga cățelul pe care l-am văzut în cele trei fotografii nedatate, ulterioare anului 1962.

foto 53- momentul în care au avut loc lucrările de înlocuire a parapetului etajului, înlocuirea învelitorii și refacerea grupurilor sanitare prin modificarea coridorului

Un document care ar putea aduce informații în plus este descrierea casei în procesul verbal de naționalizare a etajului din 1959 (o vom detalia ulterior), în care se specifică faptul că locuința este în stare mediocră din cauza vechimii și din cauză că nu s-au executat nici un fel de reparații, iar jgheburile și burlanele sunt stricate. Această descriere ne face să credem că nici până în 1959 nu se făcuse înlocuirea parapetului coridorului; dacă s-ar fi înlocuit stâlpii anterior anului 1959, fără îndoială că s-ar fi înlocuit și jgheburile și burlanele, iar în procesul verbal de naționalizare nu s-ar fi specificat faptul că nu s-au executat nici un fel de reparații.

Coroborând toate aceste informații cu detaliile vestimentare din fotografii și cu vârsta aproximativă a personajelor, credem că putem data înlocuirea parapetului de lemn cu cel de zidărie după 1959, posibil în vara anului 1960 și că tot atunci s-au realizat înlocuirea învelitorii de tablă cu cea de țiglă (în fotografia de șantier se observă o scară spre învelitoare) și înlocuirea tâmplăriilor pe fațada dinspre stradă, la parter, o dată cu desfaceră obloanelor.

Privind cu atenție toate fotografiile anterioare, concluzionăm că descrierea din procesul verbal de naționalizare fusese una "blândă": încă din fotografiile din 1932 se observă streșina deteriorată de infiltrații de apă, iar în fotografiile datate aproximativ în 1945-1950 și în cea din 1962, se observă că brâul decorativ dispăruse de deasupra ușii în cursul unei mici reparații, iar plafonul în zona ușii este deteriorat grav. Surprinzător este faptul că deteriorarea plafonului este identică în fotografia din 1945-1950 și în cea din 1962, deși între cele două fotografii avuseseră loc cu certitudine lucrările de înlocuire a stâlpilor, parapetului și învelitorii; probabil, lucrările de reparații de după naționalizare au vizat strict punerea în siguranță a clădirii, fără a continua imediat cu refacerea finisajelor. De altfel, grinda de lemn există și azi, doar stâlpii fiind consolidați cu zidărie; este evident, luând în considerare acest amănunt, că lucrările nu au mers mai departe de refacerea stâlpilor și a parapetului.

În concluzie, înlocuirea parapetului și stâlpilor de lemn, precum și modificarea conturului coridorului în dreptul wc-urilor, s-au executat în jurul anului 1960. Este evident motivul pentru care

coridorul și wc-urile au fost modificate: în anul 1960, grupurile sanitare nu mai puteau rămâne ca în 1880; era necesar a fi modernizate prin lărgirea lor și echiparea cu instalații.

Într-un moment neprecizat dintre anii 1960 și 1970 trebuie să se fi realizat și înlocuirea pardoselilor coridoarelor cu ciment (la etaj, pardoseala originală era din scânduri, așa cum se vede în toate fotografiile până la cea din 1962 inclusiv, iar la parter trebuie să fi fost din piatră, judecând după treptele de piatră existente și azi).

Revenind la anul 1950, putem spune că acesta a fost un an nefast pentru familia Mihalyi; în acest an, parterul casei a fost naționalizat; în acel moment, parterul era închiriat tot către Direcțiunea Regională PTT (fosta SAR Telefoane). Tot în cursul acestui an decedează Iustina Mihalyi (actul de închiriere în care este menționat acest fapt nu este datat, dar este ulterior celui din 1949 și anterior celui din 1952, datate; totodată, e menționat personalul angajat al familiei și nu sunt menționați chiriașii care vor apărea în cartea de imobil din 1951).

Din 1959 datează procesul verbal de naționalizare a etajului la care am făcut referire anterior; în acest an, o delegație a Sfatului Popular se prezintă la casa Mihalyi pentru a constata starea casei; aflăm acest lucru din scrisoarea înaintată în 1959 de surorile Mihalyi care solicitau să nu fie evacuate din locuință¹³.

Redăm în continuare extrasul cu descrierea casei din procesul verbal de naționalizare:

Imobilul se compune din parter și etaj. Este construit din piatră și cărămidă, și acoperit cu tabla neagră. Zidurile exterioare sunt în grosime de 70 cm.

În prezent se compune din 21 încăpări, camere de locuit 8, magazine 3, bucătării 2, camere de alimente 2, și 2 antreuri.

Ca inventar la clădire se găsește următoarele:

Una sobă zidită din cărămidă, 6 sobe teracote, una magazie pentru lemne, construite din material lemnos și acoperită cu tablă în stare foarte slabă, una fântână pentru apă cu gardină, două W.C.-uri construite în zid grădina în suprafața de 2.620 mp. curți în suprafața de 643.

Menționăm ca construcția clădirii este într-o stare mediocră, din cauza vechimii pînă în prezent nu s-a făcut nici un fel de reparații exterioare, totodată jgheburile și burlanele sunt stricate, deaceia daunează foarte mult clădirii din care cauza clădirea în prezent are un aspect urît.

Imobilul este construit în suprafața de 437,53 și se evaluează la suma de lei 218.690.- lei.

Imobilul se găsește într-o stare mediocră și necesită reparații la acoperiș și totodată și reparații exterioare.

Scrisoarea surorilor Mihalyi este un document emoționant: ele sunt nevoite să invoce numele renumitului lor tată ca să nu fie evacuate la bătrânețe din casa în care se născuseră și crescuseră; din scrisoare reies toate dificultățile cu care familia s-a confruntat de-a lungul timpului și pe care până acum doar le-am intuit parcurgând extrasul de carte funciară întesat de datorii.

În anul 1882, cum rezultă din datele cărților funduare, e casa din cauza a fost construită pe baza de împrumut de lungă durată și asigurat cu drept de ipoteca legală. Arătăm acest fapt pentru a dovedi că aceasta casă nu s-a construit din un plus de venit, căci părinții noștri au avut 12 copii, a căror întreținere și creșterea, epuiza tot câștigul cel realiza tatăl nostru, care în vîrsta de 70 a de ani în anul 1914 în războiul mondial a decedat, lăsînd pe mama noastră cu copii în majoritatea minori, în situație foarte grea.

Situația noastră în prezent este cît se poate de dificilă. Suntem două surori, cari avînd vîrsta înaintată de 70 și 65 de ani, nu mai suntem capabili de muncă, iar cele lalte două surori cu un mic salariu lunar ne întreține și pe noi în condițiuni grele de existență.

Casa este naționalizată integral, dar urmașii familiei Mihalyi rămân în locuință ca și chiriași.

Cartea de Imobil conține însemnări din 1951 până în 1977; astfel, aflăm că în 1951 mai locuiesc în casă, dintre toți membrii familiei Mihalyi, doar surorile Iulia, Irina, Lucia și Adriana. Pe lângă ele, în casă sunt repartizați chiriași (era perioada cotelor de spațiu locativ prin care puterea comunistă încerca să rezolve pe termen scurt problema lipsei de locuințe), astfel că găsim consemnate aici numeroase familii de chiriași care se succed în locuință în cei 26 de ani de întreținere a cărții de imobil.

Tot din Cartea de Imobil aflăm că Iulia Mihalyi a decedat în 1965, iar Irina și Adriana Mihalyi au decedat în 1973.

În fine, într-o fotografie datată 7 iulie 1978, coridorul se vede în forma de azi, din zidărie (foto 54).

foto 54- 1978- Lucia Mihalyi cu musafiri pe coridorul de la etaj

La parterul casei vor funcționa pe rând biblioteca municipală, apoi policlinica stomatologică cu plată.

În anii '80 ai perioadei comuniste, demersurile insistente ale dr. Mihai Dăncuș, directorul Muzeului Maramureșului, dau roade și casa Mihalyi este inclusă în patrimoniul național, după care încep demersurile de restaurare și de amenajare muzeală a clădirii. În cadrul acestor lucrări de restaurare se refac integral brăiele decorative pictate care "susțin" tavanele camerelor de la etaj; artiștii care lucrează la refacerea brăielor își fac matrițe de carton pe care copiază vechiul brâu pentru a-l reproduce întocmai. O astfel de matriță se găsește azi la Muzeul Maramureșului (foto 55). Aceste brăie decorative, de mare rafinament și de mare efect vizual, sunt inspirate din pictura bisericilor de lemn maramureșene, fiind o dorință expresă a lui Ioan Mihalyi de a-și decora locuința în acest fel.

foto 55- matriță folosită la copierea brăielor decorative în anii '80

Din păcate, în timpul reparațiilor din anii '80 nu se mai refacă și coloritul original cu brâu pe coridorul de la etaj.

O dată transformată în muzeu, casa va fi reparată în mod repetat, dar niciodată nu se execută o reabilitare integrală. Studiul de parament efectuat de artistul plastic Mihai Covaci arată că în camera de primire de la etaj, pereții erau pictați decorativ, fără a mai fi posibilă reconstituirea coloritului original (foto 56).

foto 56- eșantion din stratul de zugrăveală originală- insuficient de clară pentru a putea fi reconstituită

În 1999, casa revine Luciei Mihalyi ca ultimă supraviețuitoare a familiei Mihalyi, dar Lucia Mihalyi decedează în același an, iar casa revine Statului Român, care în 2001 o transferă Municipiului Sighetu Marmăției. Din acest an 2001, Primăria Municipiului Sighetu Marmăției declară proprietatea Casa Memorială Dr. Ioan Mihalyi de Apșa.

Din păcate, în toți acești ani în care proprietatea asupra casei a fost neclară și nu s-au executat reparații, clădirea s-a degradat grav; deja ar fi fost necesară înlocuirea acoperișului cu mulți ani în urmă. În absența acestei intervenții esențiale, clădirea a suferit degradări cauzate de infiltrațiile de apă, astfel că toate reparațiile executate de-a lungul perioadei comuniste nu au făcut decât să amâne colapsul. Personalul Muzeului a fotografiat distrugerile intervenite de-a lungul timpului, pentru a susține repetatele solicitări de finanțare pentru reparații (*foto 57-61*).

În 2006, colapsul devenise inevitabil: plafonul etajului s-a prăbușit (*foto 57*). Chiar dacă s-a intervenit cu reparații locale în fiecare an, colapsul diverselor părți ale clădirii este în continuare posibil în absența unei reabilitări generale.

foto 57- grinzi prăbușite la etaj- dec. 2006

foto 58- 2010- geamuri sparte și tencuieli căzute

foto 59- coridorul în 2011

foto 60- 2015- degradare gravă a aticului

foto 61- 2016- degradări la parapetul coridorului

3.2. Casa Ioan Mihalyi de Apșa- stare actuală

Deși reparată punctual de câte ori au intervenit deteriorări grave, clădirea suferă în absența unei reabilitări generale. Din evoluția sa istorică rezultă că ea a ajuns în forma de azi prin adaosuri repetate; știind că în sec. XIX nu erau cunoscute principiile structurale utilizate azi, este evident că niciodată nu s-a luat în considerare o reabilitare structurală care să armonizeze între ele etapele constructive ale casei.

Așa se explică multe din degradările prezente: deformări vizibile ale planșeelor cu consecința apariției fisurilor pe contur și fisuri la pereți și parapete (unele dramatice, cum ar fi în biroul de la parter). Este uluitoare absența fisurilor în pivnițe, dar și acestea au probleme cu umiditatea excesivă, cauzată de adăugarea succesivă a sălilor fără posibilitatea unei aerisiri eficiente a lor.

În ceea ce privește starea foarte proastă a finisajelor casei, ea are două cauze esențiale:

- la etaj, degradarea acoperișului care a început să afecteze clădirea încă din perioada interbelică (așa cum se vede în fotografiile istorice prezentate anterior) a dus la distrugerii ale plafoanelor și cornișelor;
- la parter, finisarea cu materiale incompatibile (beton aplicat pe pardoseli din piatră sau lemn și tencuieli pe bază de ciment aplicate pe soclurile de piatră) a dus la fisuri ale finisajelor și la apariția de inflorescențe cauzate de umezeala ascendentă din sol.

Evident, mai sunt prezente probleme cauzate de proasta funcționare a sistemului pluvial deteriorat și de proasta utilizare a clădirii de-a lungul timpului (de exemplu, plafonul peste gang, prăbușit după ce în perioada comunistă a funcționat în camera respectivă de la etaj o baie improvizată de către chiriași; umezeala acumulată în planșeu, supusă la fenomenul de îngheț-dezghet, a dus la prăbușirea tencuielii peste gang).

Cu toate acestea, este uimitor că locuința păstrează azi imaginea sa originală într-o proporție covârșitoare, așa cum a rezultat ea după marea extindere și supraetajare de la 1880, executate de către Ioan Mihalyi de Apșa. Acest fapt a fost posibil datorită voinței de fier a ultimei supraviețuitoare a familiei, Lucia Mihalyi, ajutată de personalul Muzeului Maramureșului după ce dr. Mihai Dăncuș a izbutit să obțină de la autoritățile comuniste trecerea clădirii în patrimoniul național.

Astfel, clădirea are azi volumetria și amprenta la sol originale (cu mica modificare a grupurilor sanitare, deja inevitabilă în anii '60 când nu mai era acceptabilă utilizarea wc-ului strâmt, fără instalații, care în 1880 fusese un element de modernitate a clădirii). De asemenea, păstrează cea mai mare parte a finisajelor, elementelor portante și elementelor purtate din configurația originală; chiar și cea mai mare parte a tâmplăriilor este cea originală (au fost înlocuite doar tâmplăriile de pe fațada dinspre stradă, la parter, au fost demontate obloanele și au fost adăugate în perioada comunistă compartimentări necesare pe moment- de exemplu, windfang-ul de acces din stradă la parter). Este surprinzător de bună starea ferestrelor decorative de la etaj- mozaicul din pătrate de sticlă ornamentală de mare efect vizual.

Cea mai mare parte a elementelor originale care au dispărut sau au fost modificate pot fi reconstituite ușor după materialul documentar existent: stâlpii, parapetul de lemn și pardoseala de scândură a coridorului de la etaj, pardoseala de piatră a coridorului la parter, tâmplăriile cu obloane de la parter pe fațada dinspre stradă, sobele de teracotă înlocuite în perioada comunistă (după cum am arătat, mai există schița de execuție a sobelor originale).

De asemenea, se poate reconstitui zugrăveala coridorului de la etaj, cu brâu decorativ asemănător celui din camere și se poate refăce învelitoarea de tablă cu trei răsufletori decorative spre stradă, așa cum arăta ea la finalul sec. XIX.

În continuare, prezentăm imagini cu diverse părți ale casei Mihalyi, așa cum arăta ea în vara toamnei anului 2017 (*foto 62-77*).

foto 62- coridorul de la etaj

foto 63- casa văzută dinspre grădină

foto 64- peretele dinspre coridor- etaj

foto 65- fosta bucătărie acoperită cu bolțișoare

foto 66- treptele de piatră dinspre curte spre coridor

foto 67- gangul cu plafonul prăbușit

foto 68- casa Mihalyi văzută din stradă

foto 69- vechea "labă de urs" din piatră (opritoare pentru direcționarea
carelor la intrarea în gang) acoperită cu tencuială de ciment în perioada
comunistă

foto 70- pivnița 1- cea mai veche pivniță a casei

foto 71- trecerea din pivnița 2 în pivnița 1, cu ancadramentul din piatră

foto 72- pivnița 3 și accesul obturat spre pivnița 1

foto 73- pivnița 4-5, construită de Ioan Mihalyi de Apșa în 1880-1882

foto 74- camera de lucru a lui Ioan Mihalyi de Apșa

foto 75- camera de primire

foto 76- podul casei

foto 77- peretele cu sticlă decorativă

3.3. Grădina și curtea casei Ioan Mihalyi de Apșa

Curtea casei Mihalyi a fost inițial pietruită cu piatră de râu, iar aleile erau realizate din lespezi mari de piatră (*foto 78*). În curtea din față s-au succedat diverse anexe gospodărești în diverse poziții; acestea nu au fost niciodată altceva decât anexe simple din lemn (fiind menționate sau apărând pe diverse hărți un grajd, lemnării, bucătărie de vară, magazii)- ele nu au relevanță în contextul prezentului studiu, nefiind cazul vreunei anexe valoroase a cărei poziție să merite a fi reconstituită.

Singurul obiect din curtea casei care are cu adevărat valoare în raport cu casa ridicată de Ioan Mihalyi este vechea fântână; din fericire, aceasta există și azi exact în forma ei originală, chiar dacă e colmatată și, deci, nefuncțională (*foto 79*).

foto 78- curtea pietruită în 1932

foto 79- curtea pietruită cu anexe și fântâna în 1935; în fundal se vede pergola care separă curtea de grădină

În spatele curții, o pergolă separa curtea anexelor de grădină; vedem această pergolă în fotografiile realizate până în 1935, fără a cunoaște momentul în care ea va dispărea (*foto 80,81*).

foto 80,81- imagini din 1916 (stânga) și 1932 (dreapta) în care se vede pergola ce separa curtea de grădină

Grădina familiei Mihalyi, deși mică, era amenajată în stil englezesc, cu un amestec de specii de flori și de arbuști și cu mici alei sinuoase care să creeze impresia de spontaneitate (*foto 82, 83*). Deși amenajarea sa nu mai există și nu avem suficient material documentar pentru a o reconstitui întocmai, vedem că cea mai mare parte a arborilor săi încă există chiar și pe parcelele învecinate care după naționalizare au fost înstrăinate și nu au mai revenit în corpul proprietății inițiale.

foto 82- grădina în jurul anului 1925

foto 83- grădina pe 18.09.1937

Întrucât amenajarea curții și a grădinii au făcut parte integrantă din amenajarea proprietății Mihalyi după 1880, se recomandă reconstituirea pavajelor curții așa cum se văd ele în fotografii și refacerea, pe cât posibil, a amenajării grădinii englezești, cu preservarea arborilor vechi și îndepărtarea celor tineri, care au crescut spontan prin neîntreținerea grădinii (*foto 84, 86, 87*). Dată fiind reducerea suprafeței grădinii după naționalizare, nu considerăm oportună refacerea pergolei, întrucât aceasta ar reduce și mai mult suprafața și nu avem suficiente informații despre ea pentru a o reface identic cu cea originală.

Se recomandă, de asemenea, reabilitarea fântânii (*foto 85*).

Se va păstra pe poziție și se va pune în valoare soclul bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa (*foto 88*), despre care vom vorbi în capitoul următor.

foto 84- rămășițele grădinii Mihalyi

foto 85- fântâna din curte, aflată în forma originală

foto 86- fosta grădină Mihalyi v. dinspre str. Eminescu¹⁴

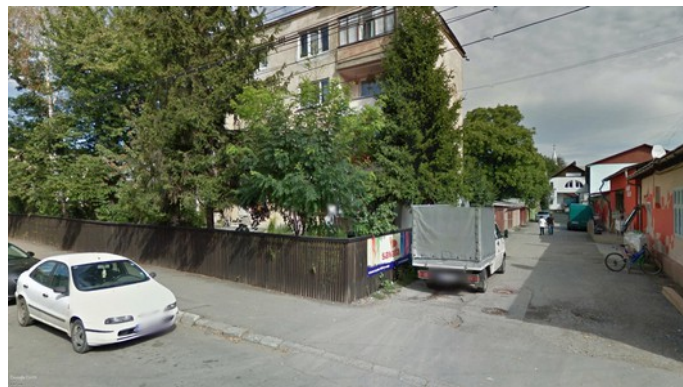

foto 87- fosta grădină Mihalyi v. dinspre str. Ghe. Doja¹⁵

foto 88- soclul bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa

3.4. Bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa

După moartea lui Ioan Mihalyi de Apșa, Societatea ASTRA decide să finanțeze construirea unui bust din bronz al lui Ioan Mihalyi de Apșa, în memoria marelui patriot și om de cultură; se decide așezarea bustului pe colțul bisericii reformate, îndreptat cu privirea spre casa Mihalyi. Bustul este

comandat sculptorului monumentalist Dimitrie Mățăoanu, care îl finalizează în 1925 (foto 89, 90); pe 30 august 1925, ASTRA organizează ample evenimente culturale ocazionate de dezvelirea bustului.

foto 89, 90- imagini din 1940 cu bustul pe poziția lui din colțul Bisericii Reformate

¹⁴ sursa imaginii: Google Street View

¹⁵ sursa imaginii: Google Street View

Bustul rămâne pe poziție doar cincisprezece ani; pe 30 august 1940 se pronunță Arbitrajul de la Viena prin care Ardealul de Nord intră în componența Ungariei, iar pe 5 septembrie 1940 trupele maghiare intră în Sighetu Marmăției. Printre primele acțiuni ale noii administrații maghiare se află înlăturarea din funcții a liderilor de opinie români și înlăturarea din spațiul public a simbolurilor naționale românești; între acestea se află și bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa (*foto 91*). Din acest moment, traseul bustului se pierde; cele câteva informații ajunse la noi din relatările d-rei Lucia Mihalyi sunt din categoria anecdoticului, dar le vom reda ca atare. Se pare că într-o primă fază, bustul a fost salvat de câțiva politicieni locali maghiari, foști colaboratori ai lui Ioan Mihalyi de Apșa, care au explicat noilor autorități că personajul reprezentat de statuie era maghiar, argumentând cu mustața lui Ioan Mihalyi (!!!); stratagema pare a fi funcționat pe termen scurt, căci bustul- care fusese demontat și propus pentru topire, fiind depozitat în curtea garnizoanei- a fost salvat atunci de la distrugere. După demontarea bustului, soclul fusese și el desfăcut și transportat în curtea casei Mihalyi, unde se află și azi (*foto 92*); o inscripție de pe o carte poștală arată că soclul a fost mutat în curtea casei pe 7 martie 1941 (*foto 93*), iar pe 3 septembrie a ajuns aici și bustul. Din relatările d-rei Lucia Mihalyi rezultă că bustul a fost ridicat în 1952, după ce un grup de pionieri (???) au făcut cerere la primărie în acest sens, motivând că "țara are nevoie de metal". Bustul a fost transportat la Satu Mare, unde a fost topit.

foto 91- 1941, după demontarea bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa

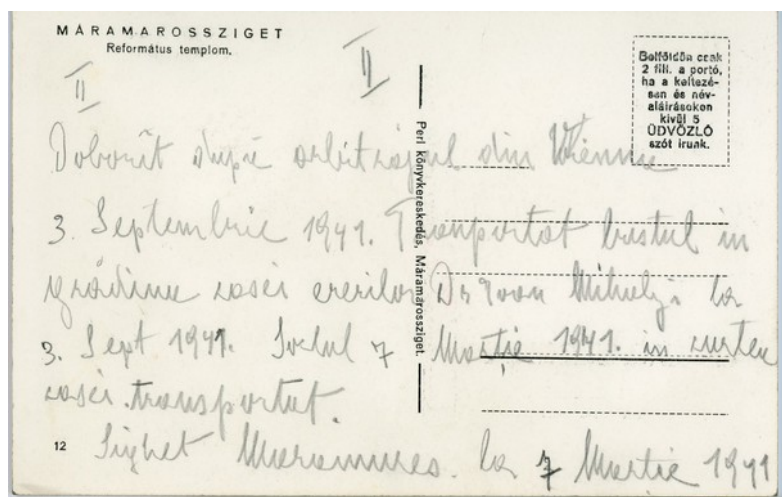

foto 93- dispariția bustului descrisă pe o carte poștală

foto 92- soclul păstrat până azi în curtea casei

După demontarea bustului, autoritățile maghiare propun înlocuirea sa cu un obelisc dedicat revoluționarilor de la 1848, Asztalos Sandor și Moricz Samu (*foto 94*); obeliscul există și azi.

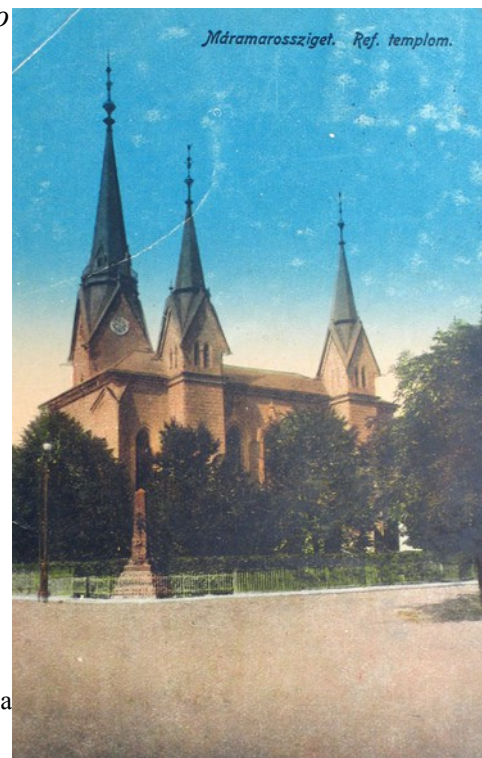

foto 94- 1942- obeliscul ridicat pe poziția bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa

În 1988, sculptorul Mihai Borodi realizează din marmură un nou bust al lui Ioan Mihalyi de Apșa; el este așezat în axul piațetei dintre Biserica Reformată și Palatul Comitatens, pe latura lungă a bisericii reformate. Astfel, cele două monumente de for public- cel dedicat patrioților maghiari de la 1848 și cel dedicat patriotului român Ioan Mihalyi de Apșa- stau azi alături, ca o dovadă a faptului că cetățenii orașului, indiferent de etnie, își pot respecta unii altora eroii (*foto 95*).

foto 95- bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa, realizat în 1988 de Mihai Borodi

4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

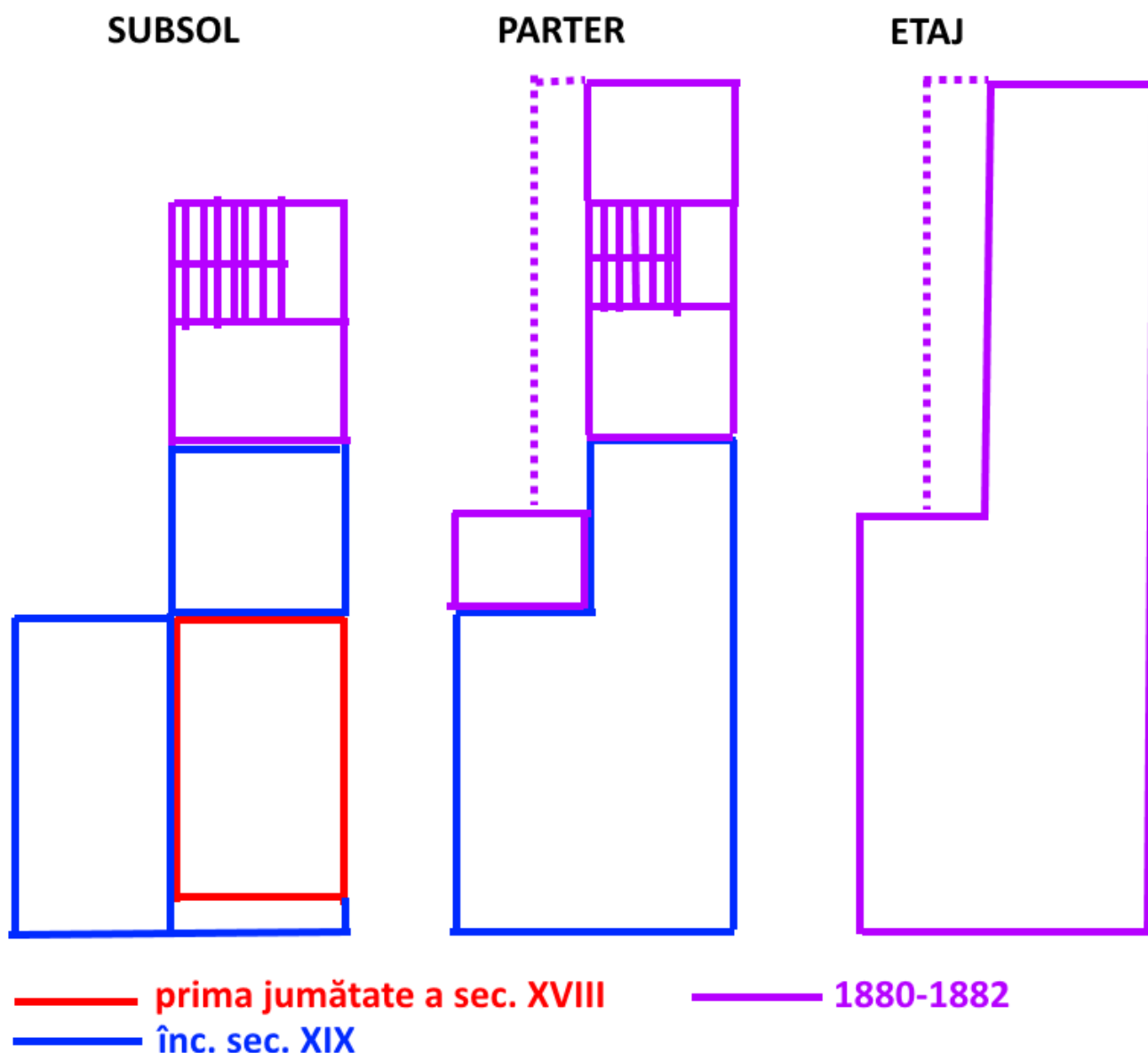
Casa Mihalyi este un monument valoros atât prin personalitatea luminoasă a cărturarului pe care-l evocă, Ioan Mihalyi de Apșa, cât și prin evoluția sa arhitectural-istorică care începe în prima jumătate a sec. XVIII. Prin evoluția sa, casa este un martor al însași evoluției orașului Sighet, cu casele și oamenii săi.

Date fiind vechimea sa și modul de aglutinare a diferitelor etape constructive, este uluitoare starea bună în care casa a supraviețuit până azi, dacă luăm în considerare faptul că niciodată, din 1880 încoace, nu a avut parte de o reabilitare integrală, ci doar de reparații punctuale.

Este, de aceea, salutară intenția de reabilitare totală care a dus la inițierea prezentului studiu.

Din fericire, energia și voința ultimei moștenitoare a familiei Mihalyi, d-ra Lucia, și ambiția specialiștilor Muzeului Maramureșului care s-au ocupat de casă după intrarea ei în patrimoniul național au făcut să ajungă până azi o formă aproape de cea originală a casei, de la arhitectură până la mobilier, textile și obiecte ale membrilor familiei, iar modificările sunt bine documentate de schițe și fotografii.

Am decis să considerăm anul 1914 ca an de referință pentru arhitectura originală a casei, acesta fiind anul în care a decedat Ioan Mihalyi de Apșa. Totuși, am decis că actuala formă a spatelui casei (spre grădină) trebuie menținută, întrucât grupurile sanitare modificate în anii '60 ai sec. XX sunt mai apropiate de standardele de azi, nefiind dezirabilă întoarcerea la forma din 1880 când nu se utilizau instalații. Inserăm aici o schemă a evoluției constructive a casei care rezumă concluziile studiului de față.

În 1960 a fost desfăcut parapetul de lemn al coridorului de la etaj și au fost înlocuiți stâlpii de lemn cu cei de zidărie pe care-i vedem azi; tot atunci a fost înlocuită învelitoarea de tablă cu țiglă și au fost lărgite grupurile sanitare, iar capătul dinspre grădină al coridorului a fost retras la limita grupurilor sanitare. Între 1962 și 1970 au fost turnate pardoselile de ciment ale coridoarelor, înlocuind pardoselile originale din piatră (parter) și scândură (etaj). Într-un moment oarecare din această perioadă (1960-1970) au fost demontate obloanele, înlocuite tâmplăriile la parter, pe fațada dinspre stradă și mutată ușa parterului de pe centru pe laterală.

Se recomandă reabilitarea arhitecturală și structurală a clădirii cu:

- refacerea coridorului de la etaj cu stâlpi și parapet din lemn și cu pardoseală din scândură (imaginea originală a stâlpilor și parapetului rezultă din numeroase fotografii);
- refacerea coridorului de la parter cu pardoseală din piatră naturală;
- refacerea învelitorii de tablă neagră cu trei răsuflători pe fațada principală;
- reabilitarea tâmplăriilor în forma originală; se va da o atenție deosebită reabilitării ferestrelor cu sticlă decorativă de la etaj, pe peretele dinspre grădină al corpului de la stradă. Acolo unde nu se pot reabilita în forma originală, se vor înlocui cu copii;
- refacerea obloanelor de pe fațada principală și montarea unor copii ale tâmplăriilor originale la parter, așa cum rezultă din fotografii, precum și desfacerea tâmplăriilor parazitare montate în perioada comunistă. Totuși, se permite păstrarea poziției ușii de la parter (pe fațada principală) așa cum e azi deoarece treptele de acces au fost deja executate în interiorul clădirii cu intervențiile structurale aferente, iar treptele din poziția inițială (la exteriorul clădirii, sub balcon) nu mai pot fi refăcute pentru că ar ocupa trotuarul. Mutarea treptelor sub balcon, dar în interiorul clădirii ar implica o intervenție structurală care ar afecta oricum substanța originală a clădirii, astfel încât e de preferat soluția cea mai puțin invazivă- păstrarea treptelor în poziția de azi;
- refacerea coloritului original acolo unde el poate fi reconstituit; se va da o atenție deosebită brâielor decorative care fac farmecul camerelor de la etaj;
- asanarea subsolurilor pentru îndepărtarea umidității ascensionale care afectează și pereții parterului;
- refacerea pavajului curții, amenajarea grădinii într-o formă apropiată celei originale;
- punerea în valoare a soclului bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa depozitat în grădină;
- reabilitarea fântânii.

5. SURSE DOCUMENTARE

- György Rózsa - "Grafikatörténeti tanulmányok : fejezetek a magyar vonatkozású grafikai ábrázolások múltjából"; Budapest, Ed. Academiei, 1998
- Biroul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Sighetu Marmației, cu amabila mijlocire a d-lui Ioan Boroica, muzeograf Maramureșului
- surse hărți istorice: mapire.eu ; <http://www.geo-spatial.org/harti/> ; hărți oferite cu amabilitate de dl. Teofil Ivanciuc
- surse fotografii istorice: www.darabanth.hu , delcampe.net , www.post-card.hu (sunt numite specific în text).

Fotografiile istorice ale căror surse nu sunt indicate în text- cele mai multe fotografii istorice din cuprinsul acestui studiu-, precum și toate documentele de arhivă la care am făcut referire în acest text ne-au fost puse la dispoziție de către specialiștii Muzeului Maramureșului, cărora le mulțumim pentru efortul deosebit de selectare, sortare și digitalizare- cu mulțumiri speciale d-rei Dănuța Boboșan, d-lui Ioan Boroica și d-lui Mihail Gerald Manole pentru deosebita disponibilitate.

- Articolul "Casa Mihalyi de Apșa în Pantheonul neamului românesc"- autori Mihai Dăncuș, Ioana Dăncuș, Gheorghe Todinca- ne-a fost pus la dispoziție cu generozitate de autori în vederea elaborării acestui studiu.
- Releveul ne-a fost pus la dispoziție de s.c. "Arcolar" s.r.l.- arh. Andrada Ghineț.
- foto: Google Street View (indicate specific în text); fotografii ale deteriorărilor casei în timp, realizate de specialiștii Muzeului Maramureșului

Cele mai multe fotografii recente utilizate în acest text aparțin arh. Laura Zaharia, arh. Andrada Ghineț și autoarei textului.